

จะอยู่อย่างเป็นเหยื่อ

หรือ

ขึ้นเหนือไปนำเขา

พระพรหมคุณาภรณ์ (ป. อ. ปยุตฺโต)

โปรดใส่ข้อความใหม่สำหรับงาน

๑๑ มิถุนายน ๒๕๕๗

จะอยู่อย่างเป็นเหยื่อ หรือ ขึ้นเหนือไปนำเขา

© พระพรหมคุณาภรณ์ (ป. อ. ปยุตฺโต)

ISBN 974-89843-8-9

พิมพ์ครั้งแรก - วารสารร่วมโพธิ์แก้ว ปีที่ ๓ ฉบับที่ ๑๖ พ.ศ. ๒๕๓๙
พิมพ์ครั้งที่ ๒ (เป็นเล่มหนังสือครั้งแรก, ในระบบ MAC) - ม.ค. ๒๕๔๐...ร้านเบิกมาน
พิมพ์ครั้งที่ ๓ (ปรับปรุง) - ธ.ค. ๒๕๔๒...ชมรมชีวเกษม พิมพ์เป็นธรรมทาน
พิมพ์ครั้งที่ ๕ - ก.พ. ๒๕๔๓...๒ เจ้าภาพ

พิมพ์ครั้งที่ ... (จัดรูปแบบ) - มิถุนายน ๒๕๕๗

- มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลพระนคร

[ตัวเลข "พิมพ์ครั้งที่ ..." นี้ เป็นอย่างต่ำ โดยนับตามหลักฐานเท่าที่พบ - ยังอยู่ระหว่างรวบรวมข้อมูลเพื่อให้ได้ตัวเลขจริง]

ข้อมูล: พระครูปลัดสุวัฒนพรหมคุณ (อินศร จินตปาณีโย)
รักษาข้อมูลต้นเดิมในระบบ MAC, พ.ศ. ๒๕๕๐
คุณวีระ สันติบุรณี
แปลงสู่ฐานข้อมูลระบบ PC, พ.ศ. ๒๕๕๓-๙ (= ข้อมูลที่ใช้ในการจัดรูปใหม่ครั้งปัจจุบัน)

พิมพ์เป็นธรรมทาน โดยไม่มีค่าลิขสิทธิ์

ท่านผู้ใดประสงค์จัดพิมพ์ โปรดติดต่อขออนุญาตที่
วัดญาณเวศกวัน ต.บางกระพี้ อ.สามพราน จ.นครปฐม ๗๓๒๑๐
<http://www.watnyanaves.net>

ปก:

พิมพ์ที่

อนุโมทนา

หน้าแรก

คำอนุโมทนา

สำหรับการพิมพ์ครั้งปัจจุบัน

สารบัญ

อนุโมทนา

ก

จะอยู่อย่างเป็นเหยื่อ หรือ ขึ้นเหนือไปนำเขา ๒

ทั้งประเทศเหยื่อ และประเทศใหญ่ รวมกันได้ในการทำลายโลก ๒

สังคมไทยมีสถานะและสภาพอย่างไร ในโลกเวลานี้? ๖

สังคมผลิตคน แล้วก็คนเพื่อสังคม เท่านั้นหรือ? ๑๑

พัฒนาคน จะวางเป้าหมายกันแค่ไหนดี? ๑๔

ประเทศพัฒนา ทั้งที่รู้ปัญหา ก็ไม่กล้าจะแก้ ๑๘

เมืองไทยนี้ดี อะไรๆ ก็สบาย เลยกกลายเป็นไม่ดี ๒๐

วัฒนธรรมน้ำใจ ทำให้อบอุ่นดี

วัฒนธรรมตัวใครตัวมัน ทำให้แข่งขันได้ดี ๒๔

มัวหวังพึ่ง ขอบผล ก็ต้องอ่อนแอ

ลอบไปในกระแส อย่างเป็นเหยื่อที่ดี ๒๕

ระวัง! ถ้าไม่พัฒนาคนให้ดีล้ำ

จะเปลืองพลัง้าแก่เทคโนโลยี ๒๘

ถ้ามัวอ่อนแอ เอาแต่สุขสบาย

ก็ต้องไปเข้าสู่ตร “ทุกข์ง่าย สุขได้ยาก” ๓๑

รู้จักไทย เข้าใจฝรั่ง ทั้งในข้อดีข้อดี

แล้วปรับให้เข้าที่เข้าคู่ ๓๕

คนไทยต้องมีปัญญา รู้จักอุเบกขาให้เป็น ๓๘

พระพรหมคุณาภรณ์ (ป. อ. ปยุตฺโต)	ค
ต้องมีปัญญาเลิศ จึงรู้จักความประเสริฐของอุเบกขา	๔๐
ถ้ามองไม่ชัดเจน เห็นไม่ทั่วระบบ ก็จะพบแต่ความสับสน	๔๒
จะรักษาสังคมไทย ให้ทั้งสุขใสและเข้มแข็ง ต้องไม่เอาธรรมไปหันแบ่งให้กระจัดกระจาย	๔๔
เอาสันโดษ+ไม่สันโดษ เป็นบทพิสูจน์การสร้างสรรค์สังคมไทย	๔๘

จะอยู่อย่างเป็นเหยื่อ

หรือ

ชั้นเหนือไปนำเขา¹

ถาม: ขออนุญาตกราบเรียนพระเดชพระคุณท่านเจ้าคุณอาจารย์ว่า กระแสค่านิยมอันเป็นเป้าประสงค์ของสังคมไทยปัจจุบันนั้น มีทัศนะเป็นมิชฌาติภูฏิจิ หรือสัมมาติภูฏิจิ ซึ่งมีบทบาทและเป็นตัวกำหนดที่สำคัญยิ่งแก่คนในสังคมขณะนี้ หรือเป็นทิศทางลื่อนำแก่ชนรุ่นต่อไป

ตอบ: ในการตอบคำถามข้อนี้ ต้องเริ่มด้วยข้อพิจารณาว่า เวลาในสังคมมีสภาพเป็นอย่างไร

ก็เห็นกันอยู่ว่า สังคมปัจจุบันนี้ อยู่ในภาวะของการแข่งขัน ซึ่งเป็นเรื่องของการแย่งชิงผลประโยชน์กัน หรือเรียกว่าระบบผลประโยชน์คือถือผลประโยชน์เป็นใหญ่ และผลประโยชน์ก็เป็นเรื่องทางวัตถุ

ทีนี้ก็ต้องดูว่าระบบนี้มาจากไหน? ก็ค่อนข้างชัดว่า สังคมไทยเราไม่ได้เป็นตัวของตัวเองในเรื่องนี้ เพราะวาระบบนี้มาจากข้างนอก

¹ กอบบรรณนิการ วารสารร่มโพธิ์แก้ว ได้พิมพ์สารกราบเรียนถามพระธรรมปิฎก (ป. อ. ปยุตฺโต) เกี่ยวกับทัศนะและมุมมองต่อสังคมไทย เมื่อปลายพรรษาปี ๒๕๓๘ ณ สถานที่พำนักสงฆ์สายใจธรรม เขาลำไ้รงดงยาง อ.พนมสารคาม จ.ฉะเชิงเทรา

ทั้งประเทศเหยื่อ และประเทศใหญ่ รวมกันได้ในการทำลายโลก

ในฐานะที่สังคมไทยอยู่ในโลกปัจจุบัน ซึ่งเวลานี้มีอารยธรรมตะวันตกครอบงำอยู่ จึงกระทบกับกระแสของระบบสังคมแบบแข่งขันแย่งชิงผลประโยชน์ที่มาจากตะวันตก

เวลานี้ อิทธิพลของสังคมตะวันตกนั้นแผ่ไปครอบคลุมทั่วโลก เป็นสภาพที่เรียกว่าโลกาภิวัตน์ ฉะนั้น ระบบแข่งขันจึงเป็นโลกาภิวัตน์อย่างหนึ่งแผ่ไปทั่วโลก สังคมไทยก็พลอยถูกอิทธิพลอันนี้นำและครอบงำ จึงพลอยเป็นไปตามกระแสนั้นด้วย

ในการที่สังคมไทยไม่ได้เป็นตัวของตัวเอง แต่เป็นไปตามกระแสอิทธิพลของอารยธรรมตะวันตก เมื่ออารยธรรมตะวันตกแผ่อิทธิพลระบบแข่งขันเข้ามา ก็เกิดมีการแข่งขันขึ้นในหลายระดับ ตั้งแต่ระดับบุคคลที่แต่ละคนแย่งชิงผลประโยชน์ซึ่งกันและกัน จนถึงระดับสังคมประเทศชาติ ซึ่งแต่ละประเทศชาติก็แข่งขันแย่งชิงผลประโยชน์ซึ่งกันและกัน และต้องเอาชนะกัน

ทีนี้ ในเมื่อสังคมไทยไม่เป็นตัวของตัวเองในเรื่องนี้ เพราะระบบนี้มาจากที่อื่น เขาใหญ่กว่า แล้วมาครอบงำ เราถูกระบบนี้ครอบงำ เป็นผู้ถูกกระทำ เมื่อต้องการเอาชนะกันระหว่างประเทศ เราก็เป็นเบี้ยล่าง แล้วเราจะอยู่ในฐานะอะไร?

เมื่อสังคมแข่งขันแย่งชิงผลประโยชน์กัน ในขณะที่ฝ่ายหนึ่งจะเอาชนะอีกฝ่ายหนึ่ง ฝ่ายหนึ่งก็ต้องเป็นผู้ได้เปรียบ และอีกฝ่ายหนึ่งเสียเปรียบ ถ้าสังคมไทยเป็นผู้ถูกกระทำ สังคมไทยจะอยู่ในภาวะอย่างไร ก็ตอบได้เองว่าอยู่ในภาวะเสียเปรียบ

ในระบบแข่งขันนั้น จะมีแนวทัศนะ ๒ อย่าง หรือมีการมอง ๒ ชั้น คือในความคิดของคนที่มองกันด้วยสายตาของการแข่งขันแย่งชิง

ขั้นที่ ๑ จะมีความรู้สึกเป็นคู่แข่ง และมองกันเป็นปฏิบัติแล้ว ก็มีความรู้สึกระแวงกัน

ขั้นที่ ๒ ถ้าใครมีความสามารถมากกว่า ก็จะมองอีกฝ่ายหนึ่งเป็นเหยื่อ

นี่คือแนวทัศนะของการแข่งขัน

ที่นี่ ถ้าไทยเราเป็นฝ่ายเสียเปรียบ อยู่ใต้ครอบงำ สถานะที่ ๑ ก็เป็นคู่แข่ง สถานะที่ ๒ ก็เป็นเหยื่อ

นี่เป็นเรื่องที่ต้องพิจารณา และไทยเราก็อยู่ในภาวะอันนี้ แต่เรารู้ตัวไหม?

ถ้าเราไม่รู้ตัว ก็กลายเป็นว่า เราอาจจะหลงระเรีง เพลิดเพลินไปในระบบนี้ ชนิดที่เป็นเหยื่อเขาด้วยความไม่รู้ตัว และยังหลงระเรีงเพลิดเพลินในความเป็นเหยื่อเสียด้วย นี่ประการหนึ่ง

ที่นี่ มองไปที่รากฐาน แหล่งที่มาของระบบนี้ที่ว่ามาจาก ตะวันตกนั้น ตะวันตกเองเป็นอย่างไรในระบบการแข่งขัน ก็ปรากฏว่าสังคมตะวันตกเอง ก็อยู่ในสภาพที่ทรุดโทรมเต็มที่แล้ว

สังคมอเมริกันก็โถมลงไปอีก ทั้งด้านชีวิตจิตใจ ทั้งด้านสังคมที่เสื่อมศีลธรรม จากปัญหาแตกแยกแบ่งผิว เรื่องยาเสพติด ปัญหาทางเพศ ก้าวหน้ามาอีก การศึกษาที่สูง แต่คนยิ่งก่อปัญหา อย่างปัญญาอ่อน เกิดความรุนแรงแบบเลื้อนลอยคาดไม่ได้ไม่ถึง คนพัฒนาโรคที่เกิดจากการกินเสพบริโภคอย่างไม่รู้จักพอดี ฯลฯ

ปัญหาอีกอย่างหนึ่งที่สำคัญก็คือ คนที่แข่งขันกัน ก็เพื่อหาผลประโยชน์ และผลประโยชน์นั้นจะเกิดขึ้นได้ ก็ต้องไปเอาจากทรัพยากรธรรมชาติ ซึ่งเป็นเรื่องธรรมดา เพราะมนุษย์จะมีสิ่งสำหรับเอามาเสพบริโภคที่เรียกว่าผลประโยชน์นั้น ก็ต้องไปเอาจากธรรมชาติ

เมื่อแข่งขันมาก ก็ไปด้วยกันกับการบริโภคมาก เมื่อบริโภคมาก ก็ต้องเอาจากธรรมชาติมาก ธรรมชาติก็ยิ่งเสื่อมโทรม เพราะ

๑. ทรัพยากรร่อยหรอ

๒. มีการระบายของเสียมาก ทั้งในแง่ที่ว่า เมื่อผลิตมาก ก็ต้องระบายมลภาวะมาก และเมื่อบริโภคมาก ก็เกิดขยะมาก ฉะนั้น ธรรมชาติแวดล้อมก็เสื่อมโทรมและเสียไป

สังคมตะวันตกก็รู้ตัวอยู่ว่า เวลานี้ปัญหาเหล่านี้หนักมาก แต่จะแก้ไขอย่างไร เพราะเกิดภาวะขัดแย้งขึ้นมาในตัวว่า ถ้าตัวอยู่ในระบบแข่งขันหาผลประโยชน์ต่อไป ก็คือการทำลายธรรมชาติ แต่ถ้าตัวหยุดไม่ทำลายธรรมชาติแวดล้อม ก็คือการทำตัวเองจะต้องไม่ประสบความสำเร็จในระบบแข่งขัน จึงเป็นปัญหาถดถอยไม่เข้าค่ายไม่ออกว่าจะเอาอย่างไร

แต่จะอย่างไรก็ตาม เวลานี้รอไม่ได้ เรื่องเฉพาะหน้าก็คือ การที่จะรักษาหรือยึดไว้ให้ได้ ซึ่งผลประโยชน์ของตัวและสิ่งที่ได้มากับผลประโยชน์ คืออำนาจความยิ่งใหญ่ สองอย่างนี้ต้องมาด้วยกัน **ทรัพย์** กับ **อำนาจ**

เมื่อต้องการทรัพย์ ต้องการผลประโยชน์ ก็ต้องมีอำนาจ เพื่อที่จะไปเอาให้ได้มาก เมื่อครอบงำคนอื่นได้ ก็เปิดช่องทางที่จะ

ไปเอามาให้แก่ตัว และความยิ่งใหญ่ได้อยู่ได้ ก็ด้วยผลประโยชน์อีก ก็ต้องมีทรัพย์ จึงจะรักษาอำนาจไว้ได้ อำนาจกับทรัพย์ ก็เสริมซึ่งกันและกัน

แต่ปัญหาก็ตามมาอีกว่า จะทำอย่างไรละ ถ้าตัวไปเอาผลประโยชน์มาก ธรรมชาติแวดล้อมก็เสีย ถ้าตัวไม่ยอมหาผลประโยชน์ อำนาจของตัวก็จะลดลง ความยิ่งใหญ่ก็จะเสียไป

เมื่ออยู่ในเวทีโลกแห่งระบบแข่งขัน ก็ต้องเอาชนะคนอื่น เมื่อเอาชนะคนอื่น ก็ต้องหาผลประโยชน์ให้มาก ธรรมชาติแวดล้อมก็เสีย จึงกลืนไม่เข้าคายไม่ออกว่าจะเอาอย่างไร

แต่เฉพาะหน้า สิ่งที่กำลังคอบอยู่ ก็คือผลประโยชน์และอำนาจ ต้องเอาไว้ก่อน ธรรมชาติจะเสีย ก็ต้องยอม ทำเป็นไม่รู้ไม่เห็น มองข้ามไปเสีย

นี่ก็คือสภาพที่ว่า ในระบบแข่งขันหาผลประโยชน์นั้น ตัวต้นแหล่งเองก็กำลังประสบปัญหาอย่างหนัก โดยเฉพาะในแง่ที่ว่า จะทำลายโลก แต่ทั้งๆ ที่ว่าการแข่งขันแย่งชิงผลประโยชน์นั้นเป็นการทำลายโลก ตัวเองก็ต้องเอาเพื่อความยิ่งใหญ่ของตนเอง จึงเป็นปัญหาที่กลืนไม่เข้าคายไม่ออก

เมื่อแข่งขันกันอยู่ในระบบของโลกนี้ การจะเป็นผู้ชนะได้ในระบบแข่งขัน ก็ต้องได้ผลประโยชน์มาก การจะได้ผลประโยชน์มาก ก็ต้องมีผู้บริโภคนั้นจะเป็นผู้ซื้อ

ในทางเศรษฐกิจ จึงต้องปลุกกระตุ้นให้ผู้เสพผู้บริโภคนั้นบริโภคให้มาก

อย่างในเมืองไทยนี้ เมื่อเราเสพบริโภาค ลุ่มหลงในวัตถุกันมาก ก็จะทำให้เกิดผลประโยชน์แก่เขามาก คือ ผู้ผลิตผู้ขายก็ได้ผลประโยชน์ไป เขาก็ได้ทรัพย์มาก แล้วอำนาจของเขาก็ยังมีมาก

เราก็เป็นเหยื่อป้อนผลประโยชน์ให้เขา และค่าจุนอำนาจของเขา โดยที่นักกฎหมายคิดว่าตัวเองสะดวกสบายได้บริโภาคได้เสพมาก แต่ที่จริงก็คือ สร้างผลกำไรให้เขา และอยู่ใต้อำนาจของเขา ถูกเขากำกับและกำหนด พร้อมนั้น ตัวเองก็บริโภาคทรัพย์ากรมาก ซึ่งเป็นการทำลายธรรมชาติแวดล้อม ร่วมกันทั้งสองฝ่าย

ฉะนั้น เวลานี้จึงไปด้วยกันระหว่าง

๑. ระบบแข่งขันหาผลประโยชน์

๒. ค่านิยมบริโภาค

สองอย่างนี้เกี่ยวคู่กัน ถ้ามองในแง่นี้ก็แบ่งเป็น ๒ ฝ่าย คือ ฝ่ายผลิตก็เอาระบบแข่งขันมาหาผลประโยชน์ แล้วก็ได้ผลประโยชน์ไป ส่วนฝ่ายลูกค้า หรือฝ่ายผู้บริโภาค ก็เพลินอยู่ในค่านิยมบริโภาค เมื่อบริโภาคมาก ก็ไปสนับสนุนให้ระบบแข่งขันนั้นเกิดมีผลประโยชน์มาก และดำเนินไปได้

สังคมไทยมีสถานะและสภาพอย่างไร

ในโลกเวลานี้?

ถ้าคนไม่มีค่านิยมบริโภาค คือ ไม่ชอบเสพมาก ผลประโยชน์ของฝ่ายผู้ผลิตก็เสียไป ฉะนั้น ฝ่ายผู้ผลิตซึ่งอยู่ในระบบแข่งขัน เมื่อจะเอาชนะ เพื่อจะได้ผลประโยชน์มาก ก็ต้องกระตุ้นเร้าคนบริโภาคให้มาก คือต้องส่งเสริมค่านิยมบริโภาค

เมื่อเราส่งเสริมค่านิยมบริโภค และเราบริโภคมาก ก็คือเรา ตกหลุมพรางเป็นเหยื่อเขา ไซ้ใหม่ เขาก็ได้ผลประโยชน์สมประสงค์ แต่เรานึกว่าเราเก่ง เราได้บริโภคเยอะ เรามีความสุขมาก เราก็ยิ่งหลงมัวเมายินดีในตัวเอง

ถ้ามองในแง่สัมพันธ ก็เป็นเหยื่อเขา เมื่อมองในแง่ตัวเอง ก็ได้เสียกันใหญ่ แต่เมื่อมองในแง่ธรรมชาติ ก็คือธรรมชาติพินาศ ถ้า มองในแง่สังคม ก็คือ คนยิ่งเบียดเบียนกัน เพราะว่ามันยิ่งเอากัน และกัน และยังไม่ใช่ข้อสัจต่อกัน

แค่นี้ก็ชัดแล้วว่า ระบบของสังคมปัจจุบันเป็นวิถีทางของ การทำลายโลก แต่ก็เหมือนกับว่ามนุษย์ในยุคปัจจุบันนี้ ทั่วๆ ที่ พอจะรู้ปัญหา แต่ก็ไม่รู้จะหาทางออกอย่างไร

เมื่อมองดูประเทศที่ยิ่งใหญ่ ก็ต้องพยายาม

๑. ในแง่การผลิต ก็ต้องเอาประเทศเล็กๆ เป็นแหล่งป้อน ทรัพยากร เพราะว่าตัวเองจะผลิต แต่ทรัพยากรของตัวเองไม่พอ ก็ ต้องไปเอาทรัพยากรจากประเทศเล็กประเทศน้อยทั่วโลกมาใช้ในการผลิต

๒. ในแง่บริโภค ก็ต้องไปกระตุ้นเร้าพวกประเทศเล็กๆ เหล่านี้แหละให้บริโภคมาก เพื่อตัวเองจะได้ผลกำไรมากๆ

ในสภาพของระบบแข่งขันอย่างนี้ เมื่อมองสังคมไทย เรา จะเสียเปรียบหลายชั้น

๑. สังคมทั้งสังคมของเรา เป็นสังคมที่ได้รับอิทธิพลจาก เขา เป็นไปตามเขา เสียเปรียบ และอยู่ในภาวะเป็นเหยื่อ ก็ เสียเปรียบเต็มตัว (อยู่เบียด่าง เป็นเหยื่อเขา)

๒. ขณะที่อยู่ในระบบแข่งขันนี้ เราไม่รู้ทัน เราไม่รู้ว่าจะไร เป็นอย่างไร กระแสเป็นอย่างไร เหตุปัจจัยเป็นมาอย่างไร แถมยังหลงระเริงยินดีด้วย (หลงเพลิน ไม่รู้เท่าทัน)

๓. คนของเราเมื่อต้องเข้าสู่ระบบแข่งขันระหว่างประเทศ หรือระหว่างสังคม มีคุณภาพไม่พอ เช่น อ่อนแอ ไม่มีจิตสำนึกทางสังคม เมื่อจิตสำนึกทางสังคมไม่มี ก็ไม่รวมตัวรวมใจที่จะทำ ให้ประเทศของตนชนะการแข่งขัน (คนอ่อนแอ ขาดคุณภาพ)

ญี่ปุ่นก็ต้องการความยิ่งใหญ่ คิดเอาชนะ อเมริกาก็ ต้องการกู้ฐานะความยิ่งใหญ่คืนมา และรักษาสถานะไว้ หลายประเทศก็ต้องการใหญ่ขึ้นบ้าง

แต่ ในประเทศไทย จิตสำนึกรวมไม่ค่อยมี อะไรๆ ก็ เป็นเรื่องของแต่ละคน เมื่อเป็นเรื่องของแต่ละคน ก็จะมีปัญหา คือ กลายเป็นว่า

๑. คนของเราแข่งขันกันเองในระหว่างคนไทยด้วยกัน เมื่อ แย่งชิงผลประโยชน์กัน ก็เหน้อย แต่ละคนก็โดดเดี่ยว อ่อนล้า ไม่มี กำลัง

๒. คนของเราส่วนหนึ่ง เมื่อไม่มีจิตสำนึกทางสังคม ส่วนรวม ก็จะไปเป็นเครื่องมือของต่างประเทศ มาเอาคนพวก เดียวกันเป็นเหยื่อ คนของเราส่วนหนึ่งจึงเป็นเครื่องมือของคนข้าง นอก ให้มาหาผลประโยชน์จากพวกเราด้วยตัวเอง

๓. เพราะไม่มีจิตสำนึกร่วมกันนั้น ก็มีความทุกข์มาก

ถ้าชาติไหนมีจิตสำนึกทางสังคม ก็จะเฉลี่ยความทุกข์ในใจ กันได้ เพราะมีจิตสำนึกร่วม

เวลาทำการแข่งขันอะไรต่างๆ จะมีจุดหมายสองด้าน คือ เพื่อตัวเองอย่างหนึ่ง และเพื่อชาติร่วมกันอย่างหนึ่ง ส่วนหนึ่ง เป็นความทุกข์เดือดร้อน แต่อีกส่วนหนึ่ง ก็มีความรู้สึกร่วมที่ทำให้เฉลี่ยทุกข์ เห็นอกเห็นใจกัน ทำให้สบายขึ้น และมีพลังร่วมกัน

คนที่มีความรู้สึกร่วมทุกข์กันนั้น จะมีความรู้สึกที่ดีมาทดแทนอย่างหนึ่ง คือ เกิดความอบอุ่นใจ เกิดพลังแข่งขัน และมีความสุขความอิมใจจากความรู้สึกนี้

ส่วนในสังคมแบบที่แต่ละคนต่างคนต่างทำ ไม่มีจุดรวมนั้น จะทุกข์มาก ต่างก็ระแวงกันเอง กลายเป็นความทุกข์ที่มาทับถมอยู่ที่แต่ละคน โดยไม่มีส่วนรวมที่จะมาระบายแบ่ง และโอกาสที่จะชนะการแข่งขันก็น้อยด้วย

ตอนนี้จะไม่พูดในระดับบุคคล เมื่อพูดในระดับชาติ ภาระของมนุษย์ยุคนี้มี ๒ ชั้น คือ

๑. ในระบบแข่งขันนี้ แต่ละชาติ แต่ละสังคม พยายามจะเอาชนะกัน ระดับนี้ก็เป็นภาระอยู่แล้ว

๒. แต่เมื่อมองต่อไป การแข่งขันระดับนี้ ถ้าชนะก็คือความพินาศของโลกที่ผ่านไปแล้ว เพราะฉะนั้น มนุษย์แต่ละคนจะมีภาระอีกชั้นหนึ่งคือ ทำอย่างไรจะแก้ไขปัญหาของโลกทั้งหมดที่กำลังจะหายหน้านี้ และทำให้เกิดสันติสุข คือทำให้โลกนี้อยู่ดี ไม่ใช่เพียงจะเอาชนะในการแข่งขัน

ในระดับที่หนึ่ง ทุกคนคล้ายกับว่า ถูกสังคมบีบคั้นให้จำเป็นต้องเอาชนะ เราจะชนะได้ไหม?

ภาระนี้ก็ชั้นหนึ่งแล้วที่เราจะต้องพยายาม แต่ถ้าชนะ ก็คือการร่วมกันทำลายธรรมชาติ ทำลายโลก

ฉะนั้นก็ต้องคิดอีกชั้นหนึ่ง เป็นภาระชั้นที่สองว่า ทำอย่างไรจะอยู่เหนือชัยชนะ คือนำมนุษย์หรือนำโลกนี้ไปสู่สันติสุข โดยแก้ปัญหาที่เป็นอยู่ รวมทั้งแก้ระบบแข่งขันด้วย

เมื่อต้องทำถึง ๒ ชั้นอย่างนี้ การที่จะข้ามชั้นแข่งขัน เอาชนะ ไปสู่ชั้นแก้ปัญหา นำมนุษย์สู่สันติสุข ก็เลยยากเหมือนฝัน รู้สึกว่าจะทำไม่ได้ เพราะตัวเองก็กำลังเป็นเหยื่อเขาอยู่ ฉะนั้นก็ต้องรักษาตัวยืนหยัดให้ได้ก่อน

เป็นอันว่า ชั้นที่หนึ่งก็คือ ทำอย่างไรสังคมไทยหรือคนไทย จะยืนหยัดอยู่ได้ ไม่ให้สังคมอื่นเข้ามาครอบงำเอาไปเป็นเหยื่อ ไม่แพ้ในการแข่งขัน สามารถตั้งตัวได้

หรืออย่างดีขึ้นไปกว่านั้นก็คือ ชนะเขาได้ แต่ชนะชนิดที่ว่า มีสำนึกชั้นที่สอง คือ รู้เลยว่า ถ้าขึ้นอยู่ในระบบแข่งขันนี้ ก็คือการทำลายโลกด้วยกัน ฉะนั้น จะต้องระวังตัวไม่ให้ทำลายโลก ให้การชนะของเรานี้มีผลเสียต่อโลกน้อยที่สุด และพร้อมกันนั้น เมื่อตัวชนะได้ ก็พยายามหาทางแก้ปัญหาของโลกอีกด้วย ซึ่ง**ขณะนี้ ในชั้นสอง ไม่มีประเทศไหนทำได้**

ฉะนั้น มนุษย์ในยุคนี้จึงต้องรู้และเข้าใจสถานการณ์ รู้ตั้งแต่ว่าตัวเองอยู่ในสภาพอย่างไร อยู่ในความสัมพันธ์อย่างไรกับประเทศอื่น และโลกนี้เป็นอย่างไร

แต่น่าสงสัยว่าสังคมไทยนี้ ไม่รู้เลย ไม่รู้ทั้งสภาพของตัวเอง ในความสัมพันธ์ระหว่างชาติ และปัญหาของโลกที่เราจะต้องร่วมแก้ไข ซึ่งมีตั้งหลายชั้น ก็ได้แต่หลงระเหิงไปแค่ว่าจะให้ได้ผลประโยชน์มาก เสพมาก บริโภคมาก สะดวกสบายให้มาก แล้วก็สมาใจตัวอยู่แค่นี้เอง

เป็นอันว่า

๑. ตัวเองได้บริโภคมาก โดยไม่รู้ว่าเป็นเหยื่อเขา

๒. แม้ตัวเองจะขยับขึ้นไป สมมุติว่าเอาชนะระหว่างชาติได้ ก็คือร่วมทำลายโลกอีก

ที่นี้ ทำอย่างไรจะ使人เกิดมีปัญญารู้เท่าทัน และวางตัวให้ถูก อย่างน้อยเพื่อนำชีวิตไปให้ดีในสภาพอย่างนี้

สังคมผลิตคน แล้วก็คนเพื่อสังคม เท่านั้นหรือ?

คนยุคปัจจุบันนี้ เป็นผู้ถูกสังคมหล่อหลอมมากกว่าจะเป็น ผู้ที่มาช่วยสร้างสรรค์แก้ปัญหาให้สังคม เพราะเป็นผู้ถูกกระทำ มากกว่าเป็นผู้กระทำ

สังคมเป็นอย่างไร ระบบเป็นอย่างไร ก็เป็นไปตามนั้น ไหลไป ไม่ใช่อยู่ในฐานะที่จะมาจัดสรรจัดการสังคมว่า สังคมนี้มี ปัญหา มันเสียหายอย่างไร เราจะมาแก้มาจัดให้ดี

แต่ได้แค่เป็นผลิตผลของสังคม ถูกสังคมหล่อหลอม ถูก อิทธิพลของสังคมชักพาไป ระบบสังคมเป็นอย่างไร ก็เป็นไปตามนั้น ไม่เป็นตัวของตัวเอง ไหลไปตามกระแส

การที่จะเป็นตัวของตัวเอง ก็ต้องมีปัญญา เริ่มด้วยรู้เข้าใจ สถานการณ์ ว่าเวลานี้เป็นอย่างนี้ ฉะนั้น จึงต้องย้าให้คนของเรามี **ปัญญา ที่รู้เท่าทันเขา**

เวลานี้ก็ยังติดในคัมภีร์ เช่นคำว่า “ทรัพย์สินกรรมมนุษย์” ทรัพย์สินกรรมมนุษย์ ก็คือทุน เราเอามนุษย์มาเป็นทุน เป็นปัจจัยในการผลิต เป็นปัจจัยทางเศรษฐกิจ

มนุษย์มีความสัมพันธ์กับสังคมหลายอย่าง

๑. มนุษย์เป็นองค์ประกอบที่มาร่วมกันสร้างสังคมให้เป็น
 อย่างเป็นใดอย่างหนึ่ง มนุษย์เป็นอย่างไร ก็สร้างสังคมอย่างนั้น เป็น
ปัจจัยตัวกระทำ

๒. ในทางกลับกัน มนุษย์ก็ถูกสังคมหล่อหลอม สังคมมา
 หล่อหลอมคน คนก็กลายเป็นผลผลิตของสังคม

แล้วอีกอย่างหนึ่ง ในแง่ปลีกย่อย ก็คือ

๓. มนุษย์นั้นคล้ายๆ ว่าเป็นทุน หรือเป็นปัจจัยที่ตอบสนอง
 ความต้องการของสังคม สังคมมีความต้องการอย่างนี้ แล้วก็ใช้
 มนุษย์เป็นทุน เขาไปเป็นเครื่องมือสนองความต้องการของสังคม
 นี้ก็เป็นปัจจัย แต่เป็น**ปัจจัยที่ถูกกระทำ**

การมองมนุษย์เป็นทรัพยากรนั้น เป็นแนวคิดที่เสี่ยง เพราะ
 ถ้าเพลินไป ก็เท่ากับเอามนุษย์เป็นทุนไปสนองความต้องการของ
 สังคม

สังคมกำลังต้องการกำลังคนด้านนี้ ก็ให้มหาวิทยาลัยผลิต
 ผู้สำเร็จวิชาชีพด้านนี้มาให้ได้เท่านี้ เพื่อสนองความต้องการของ
 สังคม

แต่จุดหมายที่สังคมต้องการจะสนองนั้น เป็นจุดหมายที่
 ถูกต้องหรือเปล่า ตรงนี้อาจจะไม่ได้คิด ถ้าจุดหมายที่สนองนั้นผิด
 มนุษย์ก็เลยเป็นส่วนประกอบที่เข้าไปเพิ่มกำลังความผิดพลาดให้
 รุนแรง โดยไม่เป็นตัวของตัวเอง

เวลานี้ เราย้ำศัพท์ว่า “ทรัพยากรมนุษย์” บ่อย โดยไม่ได้คิด
 ว่า การมองมนุษย์นั้น มองได้หลายอย่าง

เราต้องมองมนุษย์ ในแง่เป็นปัจจัยตัวกระทำ ในการ สร้างสรรค์สังคม

มนุษย์ไม่ใช่แค่เพียงเป็นทุนสนองความต้องการของสังคม หรือลอบไปตามกระแสสังคมเท่านั้น แต่มนุษย์ต้องมีปัญญาที่จะทำการเปลี่ยนแปลงแก่สังคม หรือแก้ไขปัญหาของสังคมด้วย จึงจะเป็นมนุษย์ที่ดี เพราะสังคมที่เราสร้างขึ้นนั้น ย่อมเดินทางผิดบ้างถูกบ้าง มีปัญหาได้ตลอดเวลา และมนุษย์นี่แหละที่จะมาแก้ปัญหา

การที่สังคมจะเดินทางผิดหรือถูก ก็เป็นไปตามกระแสความเป็นไปและปัจจัยแวดล้อมต่างๆ แม้แต่เพียงค่านิยมตื้นๆ ซึ่งไม่แน่ เดียวก็ผิด เดียวก็ถูก ทีนี้ถ้าผิดแล้ว ใครแก้ ก็มนุษย์นี่แหละ

เราจึงต้องการให้มนุษย์นั้น เป็นผู้ที่คอยสร้างสรรค์สังคม ซึ่งหมายความว่า เวลาดี ก็ส่งเสริม เวลาผิดพลาด ก็แก้ปัญหา และทำการเปลี่ยนแปลงให้ถูก มนุษย์ที่มีคุณภาพ ต้องเป็นผู้กระทำต่อสังคมอยู่เรื่อย

แต่เวลานี้ มนุษย์คือตัวบุคคล อยู่ในฐานะที่เป็น ผู้ถูกกระทำเสียมากกว่า สังคมเป็นฝ่ายหล่อหลอม คนไม่เป็นตัวของตัวเอง และไม่ได้พัฒนาตัวให้สามารถที่จะมารู้สังคมและนำสังคม แต่เป็นเพียงไปตามสนองความต้องการของสังคม เป็นฝ่ายถูกกระทำ เมื่อถูกกระทำ ก็แยะไปด้วยกัน ทั้งคนและสังคม

การถูกกระทำยังมี ๒ แบบ คือ

๑. ถูกกระทำอย่างหล่อหลอม คือ สังคมเป็นอย่างไร ก็หล่อหลอมให้คนเป็นอย่างนั้น เช่น สังคมมีค่านิยมบริโภคนิยม แต่ละคนเกิดมาอยู่ในสังคมนั้น ก็มีค่านิยมบริโภคนิยม อยากเสพไปตาม และ

๒. คนนั้นกลายเป็นทุนที่จะใช้สนองความต้องการ หรือ สมองจุดหมายของสังคมอีกด้วย

ตัวอย่างเช่น ในระบบแข่งขัน ถ้าเอาคนมาใช้เป็นทุนเพื่อ ไปเสริมหรือรับใช้ระบบแข่งขัน คนก็ถูกกระทำทั้งสองแบบ โดย หนึ่ง ถูกหลอหลอม สอง เอาไปเป็นกำลัง เป็นทุนในการสนอง ความต้องการของสังคมนั้น แล้วสังคมก็มาหลอหลอมมาบีบคนอีก

แทนที่ว่าคุณจะมีคุณสมบัติบางส่วนที่อยู่เหนือสังคม และ เป็นผู้มาทำการเปลี่ยนแปลงให้แก่สังคม เราก็ไม่อยู่ในฐานะนั้น

พัฒนาคน จะวางเป้าหมายกันแค่ไหนดี?

ตามที่ถูกนั้น **มนุษย์จะต้องมีคุณสมบัติบางอย่างเหนือ สังคม**

หมายความว่า มนุษย์เป็นผู้สร้างสังคม และเป็นผู้ที่จะนำ สังคม ถ้าสังคมมีความผิดพลาด มนุษย์จะต้องแก้ไข

แต่ขณะนั้นก็กลายเป็นว่า มนุษย์ไม่ทันสังคม ไม่เป็นผู้นำ สังคม แต่กลายเป็นผู้ถูกกระทำอย่างที่ว่า แทนที่จะเป็นผู้กระทำต่อ สังคม ฉะนั้น เราจึงหลงไหลไปตามกระแสสังคม แล้วแต่สังคมจะ เป็นอย่างไร บางทีเราก็เพลิดเพลิดและหลงยินดีในระบบที่เป็นอยู่ เช่นระบบแข่งขันหาผลประโยชน์

ยิ่งกว่านั้น เรายังถูกล่อลวงด้วย

หนึ่ง ถ้าเราประสบความสำเร็จ คือเราชนะเขา เราก็ยินดี เราก็ไปติด เราก็ไปชอบ เราก็ไปหลงกับคำว่าสำเร็จ พอชนะเขาได้ เกิดความสำเร็จ ก็ล่าพองยินดี

สอง ติดหลงในค่านิยมบริโภคนิยม มองความสำเร็จใน
ความหมายว่ามีวัตถุมาก มีผลประโยชน์มาก ได้เสียมาก นั่นคือ
ชัยชนะ นั่นคือความสำเร็จ ยินดีอยู่แค่นั้น

นี่คือสิ่งที่กำลังเป็นปัญหา

เวลานี้ คำว่า “**ความสำเร็จ**” ของมนุษย์ จึงคับแคบ มี
ความหมายอยู่แค่ว่า ความสำเร็จ คือการได้ผลประโยชน์ ด้วยการ
ชนะการแข่งขัน

แต่ความสำเร็จที่แท้คือ ทำอย่างไรจะให้ชีวิตของเราดีงาม
ทำอย่างไรจะให้ เป็นชีวิตที่มีความสุข ทำอย่างไรจะให้สังคมร่มเย็น
เป็นสุข ทำอย่างไรโลกจะอยู่ได้ด้วยดี ความสำเร็จขั้นนี้คนไม่คิดแล้ว

ความสำเร็จที่แท้คืออะไร? ความสำเร็จของมนุษย์ เวลานี้
คิดกันแค่ว่า ชัยชนะในการแข่งขัน ฉันได้ผลประโยชน์สมควร
นี่คือความสำเร็จของมนุษย์จริงหรือ?

ความสำเร็จแบบนี้ก็คือความสำเร็จในการเบียดเบียนกันใน
หมู่มนุษย์ ด้วยการแย่งชิงกันและทำลายกัน ความสำเร็จอยู่แค่นั้น

มนุษย์มองไม่ถึงว่า **ความสำเร็จ** คือการที่ชีวิตนี้บรรลु
ความดีงาม เป็นชีวิตที่สมบูรณ์ สังคมนี้ร่มเย็น มีสันติสุข โลกนี้อยู่
ในสภาพที่ดี สภาพแวดล้อมทุกอย่างเรียบร้อยน่ารื่นรมย์ นี่คือ
ความสำเร็จที่แท้จริง

ถ้าเราใช้ภาวะนี้เป็นมาตรฐานวัด เราก็จะมองเห็นว่า
โอโฮ! เราไม่ได้ทำอะไรสำเร็จเลยสักอย่าง สังคมร่มเย็นเป็นสุขใหม่
ก็ยังไม่สำเร็จ ชีวิตเราดีงามใหม่ มีความสุขดีใหม่ ก็ไม่สำเร็จ โลกนี้
ธรรมชาติแวดล้อมดีใหม่ ก็ไม่สำเร็จ

แต่ในหมู่มนุษย์เวลานี้ ไม่มีใครรู้ ไม่มีใครมองที่จุดหมายนี้ ไม่ได้ใช้เกณฑ์นี้วัดเลย เขามองความสำเร็จกันแค่การแข่งขันชนะ แล้วได้ผลประโยชน์มา เอาทรัพย์สินและอำนาจเป็นตัวกำหนด

เพราะฉะนั้น **ความสำเร็จ** จึงหมายถึง**ความหายนะ** ของมนุษย์นั่นเอง

ที่เป็นอย่างนี้ก็เพราะเกณฑ์หรือมาตรฐานที่ใช้วัด ไปไม่ถึง เพราะมีวิสัยทัศน์ที่มองสั้นๆ แคบๆ นั่นก็คือ ปัญญาที่มองไม่ถึง และ ติดในทิวทัศน์ความเห็น ความเชื่อถือ ถูกค่านิยมของสังคมกำหนด

คนที่ถูกหลอหลอมด้วยระบบของสังคม ก็มองได้แค่นี้ ไม่มีปัญญาที่จะมองเห็นอเล่ห์ขึ้นไป ให้เห็นว่า สังคมขณะนี้ มีภาวะที่เป็นปัญหา จะต้องแก้ไข เราจะแก้ได้อย่างไร แต่กลับไปยีนดี เพลิดเพลินหลงมัวเมา ฉะนั้น จึงต้องคิดกันว่า ทำอย่างไรจะพัฒนามนุษย์ให้ขึ้นเลยขั้นนี้ไปได้ นี่คือนโยบายในการพัฒนามนุษย์

เมื่อพูดว่าจะ**พัฒนามนุษย์** หลายคนมองแค่ว่าจะพัฒนามนุษย์อย่างเป็นทางการ คือทำอย่างไรจะให้ไปเป็นกำลังหรือเป็นทุนที่มีคุณภาพ เพื่อเอาไปสนองความต้องการของสังคมให้ได้ผลดียิ่งขึ้น เช่นที่ว่าเป็นแรงงาน จึงเป็นเพียงสนองความต้องการของสังคมให้ได้ผลตามระบบที่เป็นอยู่ คือระบบแข่งขัน หรือหาผลประโยชน์ ซึ่งต้องการชนะในการแข่งขัน

เราก็จึงมองคนที่มีคุณภาพ ในความหมายว่าเป็นทรัพยากรที่มีคุณภาพ ที่จะสนองความต้องการของระบบ แล้วเราก็บอกว่าเป็นการพัฒนาคน

ที่ถูกต้อนั้น เราควรพัฒนาคนในฐานะไหน

เราควรพัฒนาคนในฐานะเป็นทรัพยากร เป็นทุน เป็นแรงงาน เป็นอุปกรณ์สนองความต้องการของสังคม ในระบบที่เป็นอยู่

หรือว่า ควรจะพัฒนาคนให้มีความเป็นคนที่สมบูรณ์ เป็นชีวิตที่ดี มีความสามารถแก้ปัญหาที่เป็นอยู่

เวลานี้คำว่า “พัฒนาคน” จึงคลุมเครือ แม้จะหันมาเน้นว่า ต้องพัฒนาคน แต่ในวงการของนักวิชาการ ก็ยังหลงยังติดอยู่กับคำว่า “ทรัพยากรมนุษย์”

พอบอกว่าพัฒนาคน ก็นึกว่าพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ คือ ยังมองมนุษย์เป็นทุน เป็นแรงงาน เป็นเครื่องมือสนองความต้องการของสังคมตามเดิม ก็วนอยู่นั่นเอง ไม่หลุด

ฉะนั้น จึงถึงเวลาต้องทำความเข้าใจให้ชัดในเรื่องการพัฒนาคน ว่า จะต้องพัฒนาคนจนถึงขั้นเป็นผู้ขึ้นไปอยู่เหนือกระแสสังคมได้

การพัฒนาขึ้นอยู่ด้วยความเข้าใจ ว่าตัวเองเข้าใจแค่ไหน ไหน มองแคไหน มีวิสัยทัศน์แค่ไหน มิฉะนั้นจะเป็นการพัฒนาคนเพียงเพื่อมาสนับสนุนระบบที่เป็นอยู่ มาเสริมแรงของระบบนี้ให้หนักเข้าไปอีก

เมื่อพูดถึงแผนพัฒนาฯ ฉบับที่ ๘ ที่หันมาเน้นการพัฒนาคนนั้น เราเข้าใจกันว่า พัฒนาคอนนั้นอย่างไร ปรากฏว่ายังพูดกันมากถึงทรัพยากรมนุษย์

ถ้าเราเข้าใจแค่นี้ ก็ได้แค่สนองความต้องการของสังคมนี้เต็มที่ ก็เข้าสู่ระบบเก่า คือพัฒนาคนมาให้มีคุณภาพในกรอบความหมายทางเศรษฐกิจเป็นต้น เพื่อให้เป็นปัจจัยการผลิตที่มีคุณภาพ เป็นแรงงานที่มีคุณภาพ จะได้ไปทำการแข่งขันให้ระบบนี้แข็งแรงยิ่งขึ้นเท่านั้นเอง กลายเป็นร่วมกันทำลายหนักเข้าไปอีก

เป็นอันว่า คนมาติดกันอยู่ที่นี่ แม้แต่ถ้อยคำก็มองไม่ทะลุตรงนี้แหละเราจึงต้องการความหมายอย่างที่ว่า พัฒนาคนให้มีสติปัญญารู้เท่าทันสภาพปัญหาของโลกนี้ ว่าเหตุปัจจัยของมันเป็นอย่างไรร แล้วจะได้แก้ไข นำโลกให้หลุดไปจากระบบที่เป็นอยู่

นี่คือมนุษย์ที่เราต้องการ จะได้ประโยชน์อะไร ถ้าได้แค่สนองความต้องการของระบบที่เป็นอยู่

ประเทศพัฒนา ทั้งที่รู้ปัญหา ก็ไม่กล้าจะแก้

สังคมตะวันตก ที่เรายอมรับเป็นผู้นำ ก็ติดตันตรงนี้เหมือนกัน เวลานี้เขารู้แล้วใช้ใหม่ว่าอารยธรรมของเขาพลาด

ปัญหาสิ่งแวดล้อม ถูกให้ความสำคัญว่าเป็นปัญหาใหญ่ที่สุดของสังคมตะวันตก อยู่ในความตระหนักรู้และหวั่นกลัวของเขา แต่ที่จริงปัญหาชีวิตก็หนัก ปัญหาสังคมก็หนักทั้งนั้น ตอนนี้นั้นมันประดังกันเต็มที แต่ปัญหาสิ่งแวดล้อมเป็นตัวตัดสิน

ปัญหาชีวิตจิตใจของคน ถึงจะร้ายแรงอย่างไรก็เอาเถอะโลกยังไม่พินาศ ก็อยู่กันไป สังคมจะเหลวแหลกอย่างไร ก็อยู่กันไป แต่ถ้าโลกนี้พินาศ คนจะอยู่ไม่ได้ ก็เลยเอาปัญหาสิ่งแวดล้อมเป็นตัวตัดสินว่าการพัฒนาที่ทำกันมานี้ผิดแน่ๆ

เมื่อการพัฒนาที่ผ่านมานั้นผิด อารยธรรมที่ผ่านมานี้ก็ผิด แต่เมื่อผิด ก็ไม่รู้จะออกไปทางไหนอย่างไร และถ้าออก ก็กระทบกระทั่งอันตรายของตนเอง ทั้งในทางทรัพย์สินและอำนาจ ทั้งผลประโยชน์ และความยิ่งใหญ่

มหาอำนาจจะยอมสละความยิ่งใหญ่ได้อย่างไร และความ
ยิ่งใหญ่จะอยู่ได้อย่างไร ถ้าไม่มีผลประโยชน์

แล้วผลประโยชน์จะไปเอาจากไหน ในประเทศตัวเองยอม
ไม่พอ ก็ต้องไปเอาประเทศอื่นๆ เป็นแหล่งบ่อนทรัพยากร และเมื่อ
เอาทรัพยากรมาผลิตแล้ว ก็ต้องให้ได้ผลประโยชน์มาก

จะได้ผลประโยชน์นั้นจากไหน ก็ต้องให้มีผู้บริโภคมมาก ก็
ต้องไปเร่งคนในประเทศที่ด้อยกว่าเหล่านี้ ให้มีค่านิยมบริโภคมมาก
แก่บริโภคมมาก ฉันทก็ได้ผลประโยชน์มาก มันก็พัวพันกันอยู่อย่างนี้

แต่แท้จริงนั้น ถึงจะหลายประเทศต่างกัน แต่ก็โลกใบ
เดียวกัน เพราะฉะนั้น จึงเป็นการมาร่วมกันทำลายโลก

ถ้ามองในแง่ของแต่ละประเทศ ก็คือ ฉันทชนะ หรือฉันทจะแพ้
ฉันทแพ้ไม่ได้ ฉันทต้องชนะ

ในสภาพเช่นนี้ ประเทศที่ไม่รู้ตัว ก็กลายเป็นเหยื่อโดย
สมบูรณ์ ไม่รู้ว่าที่ตัวกำลังทำอยู่ นี้กว่าตัวเก่ง ตัวมีบริโภคมมาก ได้
ใช้เทคโนโลยีที่ก้าวหน้าอะไรนั้น ที่จริงก็เป็นเหยื่อเขาเท่านั้นเอง
อันนี้ไม่รู้เลย แยกที่สุด

สังคมไทยเราอยู่ในภาวะนี้หรือเปล่า แค่เกิดความตระหนัก
รู้ในระดับสังคมนี้ คนไทยก็ยังไม่ได้แล้ว

ประเทศอื่นเขาต้องการความยิ่งใหญ่ ให้ได้ชัยชนะในการ
แข่งขันระหว่างประเทศ เขากำลังจะเล่นงานเรา เราก็ต้องรวมใจ
กันขึ้นมา สร้างเครื่องคุ้มกันตัว ไม่ให้เขาเข้ามาครอบงำ แค่นี้ก็จะดี
ขึ้น แต่ก็ทำไม่ได้

เลยกลายเป็นว่า คนไทยแต่ละคนแต่ละกลุ่มก็แข่งกันเอง เป็นไปตามกระแสที่เขาสร้างหรือจัดสรรขึ้น จึงเป็นเหยื่อตกอยู่ใต้ กระแสนี้เต็มที แล้วก็มาเล่นงานกันเอง โดยที่ตัวเองก็เป็นเครื่องมือ ของเขาที่จะมาเล่นงานกัน

เรื่องนี้ไม่น่าภูมิใจเลยสำหรับคนไทยในปัจจุบัน

เมืองไทยนี้ดี อะไร ๆ ก็สบาย เลยกลายเป็นไม่ดี

สังคมไทยมีภูมิหลัง ที่มีทั้งข้อดี และข้อเสีย คือภูมิหลังที่ ทำให้จิตใจชอบความสะดวกสบาย และกลายเป็นคนอ่อนแอ

ข้อแรกคือ ในทางภูมิศาสตร์ ประเทศไทยมีธรรมชาติ แวดล้อมอุดมสมบูรณ์ ในน้ำมีปลา ในนามีข้าว ไม่ค่อยพบความ ลำบากยากแค้น

เมื่อมีชีวิตสะดวกสบาย คนก็ติดในความสะดวกสบาย มี อะไรที่ลำบากเหนื่อยยาก ก็ไม่ยอมสู้ เลี่ยงได้ก็เลี่ยง ที่นี้พอมีอะไร มาเสริมความสะดวกสบาย เช่นเทคโนโลยีบริโภค ก็ชอบนั่งหนา

พร้อมกับความชอบสะดวกสบาย ก็คือความอ่อนแอ มัน มาด้วยกัน เมื่อคนชอบความสะดวกสบาย ก็ไม่ยอมเจอสิ่งที่ ยากลำบาก ไม่สู้ ถ้ายากถ้าเหนื่อย ก็ไม่เอา หนี เลี่ยง ถอย

แล้วก็ทุกซ่งง่าย เพราะเป็นคนที่ไม่เจอมาแต่ความสุข คนที่ไม่เจอ แต่ความสุขนั้น เจอปัญหาแล้วทุกซ่งง่าย นิดๆ หน่อยๆ ก็ทุกข์แล้ว ต่างจากคนที่เคยลำบากมาจนชิน ซึ่งจะไม่ค่อยทุกข์อะไรง่าย ๆ

พูดสั้นๆ ว่า คนไทยนี้ หนึ่ง ชอบความสะดวกสบาย สอง กลายเป็นคนอ่อนแอ

ขอพูดรวบรัดว่ามี ๔ ปัจจัยที่ทำให้คนไทยอ่อนแอ คือ

๑. สภาพแวดล้อมพื้นฐาน ที่ธรรมชาติเอื้อ ทำให้อยู่สบาย
“ในน้ำมีปลา ในนามีข้าว”

๒. เราอยู่สบายเรื่อยมา อยู่มาๆ วันดีคืนดี ก็เจอฝรั่ง
สมัยใหม่เมื่อร้อยกว่าปีนี่ พอฝรั่งเข้ามา ด้านหนึ่งของฝรั่งก็คือมี
เทคโนโลยีติดมาด้วย

เทคโนโลยีที่มาเจอกับคนไทย เป็นเทคโนโลยีสำเร็จรูป เขา
ทำมาเสร็จ และเป็นประเภทบริโภค มาอำนวยความสะดวกสบาย
คนไทยสบายอยู่แล้ว ก็เจอเข้ากับเทคโนโลยีในความหมายที่เสริม
ความสะดวกสบาย บำเรอความสุขหนักเข้าไปอีก

ขอให้สังเกตว่า **ความหมายของเทคโนโลยี**สำหรับคน
ไทย เป็นความหมายแบบนักบริโภค คือเป็นเครื่องบำรุงบำเรอ
ความสุข คนไทยจะมีความรู้สึกนี้ และคนไทยจะมองอุตสาหกรรม
ในความหมายนี้ด้วย คือ มองว่าอุตสาหกรรมเป็นกระบวนการ
ผลิตที่นำมาซึ่งสิ่งอำนวยความสะดวกสบาย บำรุงบำเรอความสุข

ความหมายนี้ต่างจากความหมายเดิมที่เกิดในสังคมฝรั่ง
สำหรับสังคมฝรั่งนั้น เทคโนโลยีอันเดียวกับที่คนไทยมองนี้ มี
ความหมายสำหรับเขาคนละแบบ เพราะว่าเทคโนโลยีนั้นฝรั่งสร้าง
ขึ้นมาด้วยมือเขาเอง ไม่ได้สำเร็จมาเป็นเทคโนโลยีปัจจุบันนี้ทันที
แต่มันผ่านการพัฒนาด้วยความเพียรพยายามสร้างสรรคมาตั้ง
สองร้อยกว่าปี ตั้งแต่เริ่มยุคอุตสาหกรรมเมื่อ ๒๕๐ ปีก่อนโน้น

เทคโนโลยีสมัยใหม่จะเกิดขึ้นมา และพัฒนาได้ ต้องอาศัย
อะไรบ้าง

(๑) วิชาวิทยาศาสตร์ ฝรั่งต้องคิดค้นหาความรู้ วิทยาศาสตร์กว่าจะได้ความรู้มา ก็เกิดสภาพจิตใจที่ฝังแน่นเป็นนิสัย ทำให้อยากรู้ ชอบทดลอง คิดเป็นเหตุเป็นผล

เมื่อเขาพัฒนาวิทยาศาสตร์ขึ้นมา กว่าจะได้เทคโนโลยี อย่างปัจจุบันนี้ จิตใจก็พัฒนามาเป็นจิตใจแบบหนึ่ง ที่เกิดเป็น **วัฒนธรรมวิทยาศาสตร์** คือเป็นวิถีชีวิตของคนที่มีความใฝ่รู้ คิดในทางเหตุผล และชอบทดลอง มันไม่ได้เกิดมาปุบปับเฉยๆ

เทคโนโลยีเกิดมาจากประวัติที่เป็นภูมิหลังอันนี้ ซึ่งอาศัย วิทยาศาสตร์ ที่พลอยสร้างสภาพจิตที่ใฝ่รู้ ชอบคิดเหตุผล

(๒) วิทยาศาสตร์อย่างเดียวไม่พอ จะเอาความรู้ วิทยาศาสตร์มาสร้างเทคโนโลยี ต้องผ่านโรงงานอุตสาหกรรม แล้ว เทคโนโลยีกับอุตสาหกรรมก็เป็นปัจจัยแก่กัน

พอคิดเทคโนโลยีนี้ขึ้นได้ เทคโนโลยีก็มาเป็นเครื่องมือของ อุตสาหกรรม ทำให้อุตสาหกรรมสำเร็จ อุตสาหกรรมก็มาผลิต อุปกรณ์เทคโนโลยีขึ้น และพัฒนาต่อไปอีก เทคโนโลยีเจริญ ก็ช่วย อุตสาหกรรมให้ยิ่งเจริญ

ประวัติการสร้างสรรคพัฒนาอุตสาหกรรม ก็คือประวัติแห่ง ความขยันหมั่นเพียร จึงเรียกว่า “industry” แปลว่า “อุตสาหกรรม” คือ ความขยันหมั่น เพียร อุตสาหกรรม แปลว่า ความอด อดสู้ ขยัน

คนไทยทั่วไป ไปไม่เคยคิดว่า อุตสาหกรรม แปลว่าอะไร แต่ จะมองในแง่ว่า อุตสาหกรรม ก็คือกลไกในการผลิตสิ่งเสพที่จะ อำนวยความสะดวกสบาย แต่ที่แท้ สำหรับฝรั่ง อุตสาหกรรมมีความหมายว่าต้องอดสู้ ต้องขยัน เขาจึงเรียกมันว่า industry

เป็นอันว่า เทคโนโลยีของฝรั่งที่เจริญมาได้ถึงขนาดนี้ ได้ผ่านภูมิหลังแห่งการเพียรพยายามมาเป็นเวลาสองร้อยกว่าปี ได้ทั้ง **วัฒนธรรมวิทยาศาสตร์** ที่ทำให้เกิดความใฝ่รู้ และได้ **วัฒนธรรมอุตสาหกรรม** ที่หล่อหลอมนิสัยผู้สั่งยาก ขยันหมั่นเพียร

ฝรั่งจึงไม่ได้เทคโนโลยีมาเปล่าๆ

นี่แหละ แค่ความหมายของเทคโนโลยีก็ผิดกันแล้ว ไทยไม่ได้เพียรพยายามเลย อยู่ๆ พรวดเดียวมาเจอสิ่งบำรุงบำเรอความสุขสำเร็จรูป ดังนั้น เทคโนโลยีในความหมายสำหรับคนไทยกับตะวันตกจึงผิดกันมาก

ฝรั่งขนาดมีภูมิหลังแข็งอย่างนี้ มาถึงตอนนี้ สังคมของเขาผ่านพ้นอุตสาหกรรม กลายเป็นสังคมบริโภค เขายังร้องโอดครวญกันเองว่า คนของเขาเสื่อม เดียวนี้คนรุ่นใหม่ไม่ค่อยขยัน ไม่สู้สั่งยาก สักรวย หยิบโย่ง ไม่มีจริยธรรมในการทำงาน ทำให้สังคมของเขากำลังจะเสื่อมลงในด้านคุณภาพ

ขนาด **นักผลิต** เองยังร้องทุกข์ต่อกันเลย แล้วของเราเป็น **นักบริโภค** เรื่อยมา จะไม่ยิ่งหนักกว่าหรือ ของเราไม่เคยผ่านเลยประวัติของการสร้างสรรค์ด้วยความเพียรพยายาม นี่สองแล้วนะ ปัจจัยที่จะทำให้คนไทยอ่อนแอ และเอาแต่สะดวกสบาย

วัฒนธรรมน้ำใจ ทำให้อบอุ่นดี

วัฒนธรรมตัวใครตัวมัน ทำให้แข่งขันได้ดี

๓. คนไทยมี **วัฒนธรรมน้ำใจ** ชอบช่วยเหลือเกื้อกูลกัน มีอะไรก็พึ่งพากันได้

อันนี้ในแง่ดี ก็ดี ทำให้สังคมอยู่กันด้วยความอบอุ่นใจ มีความสุขด้วยความสัมพันธ์ที่ดีงาม

แต่อีกด้านหนึ่ง ก็เป็นจุดอ่อน คือทำให้คนจำนวนไม่น้อย คอยรอหวังความช่วยเหลือจากคนอื่น ไม่คิดหวังพึ่งตนเอง คือมีความหวังว่า ไม่เป็นไรนี่ ถ้าเราขาดแคลน ถ้าเราลำบาก เราก็ไปพึ่งพาญาติผู้ใหญ่ได้ ไปหาผู้ใหญ่ผู้โต ไปหาญาติมิตรเพื่อนฝูงได้ ไปขอความช่วยเหลือได้ ทำให้ขาดแรงบีบคั้นที่จะทำให้ต้องดิ้นรน ขวนขวาย

เมื่อหวังพึ่งคนอื่นได้ ถ้าไร้สติก็อ่อนแอ ได้แต่นอนงอมมือองเท้า วัฒนธรรมที่ดีนั้น ดี แต่ถ้าใช้ไม่เป็น ก็เสีย กลายเป็นเสริมความอ่อนแอ

ตรงข้ามกับสังคมตะวันตก เขามี**วัฒนธรรมตัวใครตัวมัน** อย่างคนอเมริกัน ที่ชอบ ที่ชื่นชม ที่ติด ใน individualism

ในสังคมแบบตัวใครตัวมัน หวังพึ่งกันไม่ได้ เมื่อคนรู้ว่าตนหวังพึ่งใครไม่ได้ เขาก็ต้องดิ้นรนขวนขวาย เพราะถ้าไม่ดิ้น เขาก็ตาย แรงบีบนี้ เป็นทุกข์ ทำให้จิตใจเครียด ไม่สบาย แต่มันทำให้คนเข้มแข็ง ต้องสู้ ต้องดิ้นรนขวนขวาย ถ้าไม่เช่นนั้นก็จะตาย จะมัวรอใครไม่ได้ อย่าไปหวังพึ่งใคร มีแต่ต้องดิ้นรนเอาเอง และแข่งกับคนอื่น ฉะนั้นจึงเป็นสังคมที่ดิ้นรนกระฉับกระเฉงตลอดเวลา

แล้ววิถีชีวิตแบบนี้ ก็เข้ามาเสริมระบบแข่งขันอีกด้วย ระบบตัวใครตัวมันจึงทำให้คนเก่ง เข้มแข็ง มีลักษณะไม่ประมาท

ทุกอย่างมีทั้งแง่ดีและแง่เสียอยู่ในตัว สิ่งดีของเรานั้น ถ้าเราประมาท ก็เกิดผลเสียทันที

สามแล้วนะ แต่ข้อที่สามนี้ ที่เสียเป็นเพราะว่าคนไทยเรา
ใช้วัฒนธรรมน้ำใจไม่พอดี เนื่องจากปฏิบัติตามหลักพรหมวิหาร
ธรรมไม่ครบชุด

เรื่องนี้ต้องพูดบ่อยๆ เพราะคนไทยไม่เข้าใจหลักพรหม
วิหาร ๔ และก็ปฏิบัติไม่ถูก ตอนนี้อยู่เลยไปก่อน

มัวหวังพึ่ง ขอผล ก็ต้องอ่อนแอ

ลอยไปในกระแส อย่างเป็นเหยื่อที่ดี

๔. ในสภาพที่คนไทยชอบความสะดวกสบาย และเลี้ยง
ปัญหา ไม่สู้สิ่งยาก ซักจะอ่อนแออยู่แล้ว ก็เกิดมีทางเลื้อยมาเสนอ
แก่เราอีก กล่าวคือ กระแสความเชื่อทางศาสนาในสังคมไทยมี ๒
กระแสใหญ่ด้วยกัน

กระแสที่ ๑ คือ พระพุทธศาสนา ที่สอนหลักการกระทำ
ด้วยความเพียรพยายาม โดยพึ่งตนเอง พูดสั้นๆ ว่าต้องทำ ต้อง
พึ่งตนเอง และหวังผลจากการกระทำ กับ

กระแสที่ ๒ คือ ลัทธิไสยศาสตร์ ความเชื่ออำนาจเร้นลับสิ่ง
ศักดิ์สิทธิ์ ที่มีเจ้าพ่อเจ้าแม่ มีเทวดาให้อ้อนวอน หมายความว่า มี
อะไรอยากได้อะไร อยากพ้นเคราะห์พินภัย ก็ไปขอให้ท่านช่วย ให้
ท่านบันดาลให้ หวังพึ่งอำนาจภายนอกมาช่วยตัวเอง เรียกสั้นๆ ว่า
ลัทธิรอผลดลบันดาล

คนไทยนั้นซักจะอ่อนแออยู่แล้ว เมื่อสังคมซับซ้อนขึ้น ต้อง
คิดมากและทำยาก เมื่อคนไม่อยากจะสู้ปัญหา ก็หวังพึ่งความ
ช่วยเหลือ ตอนนี้อยู่กระแสไสยศาสตร์สิ่งศักดิ์สิทธิ์ก็เฟื่องขึ้นมาเลย

เพราะอะไร เพราะว่าพอเจอปัญหาอะไร อยากได้อะไร ไม่อยากทำด้วยแรงของตัวเอง ไม่อยากสู้ปัญหา ไม่อยากคิด ก็ไปขอความช่วยเหลือจากสิ่งศักดิ์สิทธิ์อันวอนเจ้าพ่อเจ้าแม่ ให้ท่านทำให้

การขอผลดลบันดาลอะไรต่างๆ ก็คือการ*ถ่ายโอนภาระ* ไซ้ใหม่ ตัวเองมีภาระจะต้องทำ ก็ถ่ายโอนภาระไปให้เทวดา ขอให้ท่านช่วยทำให้ ตัวเองไม่สู้ไปอันวอนท่านแล้ว ก็อันวอนผลที่ท่านจะทำให้ เป็นอันว่า ปัจจัยที่ ๔ มาซ้ำซ้ำให้อีก

ปัจจุบันนี้ ครบชุดเลย ๔ อย่าง สังคมไทยก็ยิ่งเอนเอียงไปทางอันแอ คอยรอเสพความสะดวกสบาย

ถ้าคนไทยเป็นอย่างนี้ คือ

๑. ขาดความใฝ่รู้ (ไม่มี วัฒนธรรมวิทยาศาสตร์)

๒. ไม่สู้สิ่งยาก (ไม่มี วัฒนธรรมอุตสาหกรรม)

ก็จะไม่เข้มแข็ง เพียงแค่จะเอาชนะในการแข่งขันระหว่างสังคม ก็ยาก แต่จะต้องเป็นเหยื่อเขาแน่ เพราะตัวชอบสะดวกสบาย ก็เป็นนักบริโภคทำเดียว เป็นนักผลิตไม่ได้ เพราะการที่จะผลิต ต้องเข้มแข็ง

เมื่อไม่สู้ปัญหา ก็คอยรอแต่บริโภค คอยหาเสพ จะดินบ้าง ก็เพราะถูกแรงบีบคั้นในการแข่งหาสิ่งเสพ แต่เป็นเพียงดินชั้นสองคือดินเพราะพลังที่ต้องการเสพ ไม่ใช่ดินเพราะความเข้มแข็งในเนื้อแท้ของคุณภาพจิตใจ ที่จะเพียรผลิต เพียรสร้างสรรค์

คนที่ดินเพราะจำเป็นต้องหามาเสพนี้ จะทุกข์มาก ส่วนคนที่ดินร่นขนขวายเพราะความหมั่นเพียรเข้มแข็งในตัวเป็นพื้นนิสัย ก็เป็นเรื่องธรรมดาของเขา

คนที่ต้องตื่นเพราะแรงบีบของการที่มีความต้องการเสพสูง แต่ไม่มีสิ่งจะเสพ ก็เลยตื่น อันนี้กลายเป็นการบีบบังคับ จึงทุกข์หนักขึ้น เพราะหมายถึงสภาพจิตที่ไม่เต็มใจ

ส่วนคนที่เข้มแข็งในตัว การตื่นนอนขวนขวายก็เป็นเรื่องธรรมดาของเขา เพราะเป็นนิสัยใจคอที่จะสู้ และเต็มใจทำ จึงไม่ทุกข์อะไรนัก

จำไว้เลยว่า คนอ่อนแอชอบสบายนี้ ไม่ต้องการจะสู้ ต้องการแต่จะเสพ แต่เพราะไม่มีจะเสพ เมื่อใจไม่สู้ ก็ต้องตื่นด้วยความจำใจ ในเมื่อจำใจ ก็ทุกข์

ฉะนั้น คนอ่อนแอชอบสบาย จึงเสียทั้งในด้านสภาพจิตใจของคน ทั้งในแง่สังคม ก็สู้เขาไม่ได้ กลายเป็นเหยื่อของเขา ปัญญาก็ไม่พัฒนา

แล้วตัวเองก็ไปร่วมสมคบกับเขาโดยไม่รู้ตัว ในกระบวนการทำลายโลกแห่งธรรมชาติแวดล้อม ด้วยการกินการเสพบริโภค ที่หลงไปตามคำโฆษณาภายใต้คำนิยามที่เขาชักจูง

ถ้าเป็นอย่างนี้ สังคมไทยจะเป็นสังคมที่อยู่ในภาวะที่พร้อมจะเป็นเหยื่อ และขาดความเข้มแข็ง อ่อนแอ จะสู้เขาไม่ได้ จะพ่ายแพ้ในการแข่งขัน และก็อย่างที่ว่า ผลขั้นสุดท้ายก็คือ ร่วมทำลายธรรมชาติแวดล้อมและโลกนี้

เรื่องนี้เป็นปัญหาใหญ่ ซึ่งต้องแก้อย่างตรงตามกระบวนการ ไม่ใช่เฉพาะว่าเป็นเรื่องของคนแต่ละคน และในการแก้ นั้น ถ้าแก้ถูกจุด ก็ง่าย คือพัฒนาคนให้ถูกต้อง เริ่มตั้งแต่

๑. ให้รู้ทันว่า พวกประเทศผู้ผลิตนี้มาไม่ไหน ถ้าจะ
ครอบงำเราๆ ไม่ยอมให้ครอบงำ จะทำอย่างไร

๒. รวมพลังสร้างจิตสำนึกทางสังคมให้เกิดขึ้น โดยมี
จุดหมายใหญ่ของสังคมน่วมกัน และ

๓. คิดแก้ปัญหาให้แก่โลก คือคำนึงถึงอารยธรรมทั้งหมด

แล้วก็มาจัดสภาพชีวิตความเป็นอยู่ด้วยความรู้เข้าใจที่มี
แนวคิดแห่งปัญญาเป็นฐานว่า ความหมายที่แท้จริงของชีวิตคือ
อะไร ชีวิตอยู่เพื่ออะไร สิ่งเหล่านี้ให้ความสุขที่แท้จริงหรือไม่
อย่างนี้เป็นต้น ซึ่งก็ย้อนกลับไปตั้งแต่เรื่องคุณค่าของชีวิตมนุษย์
ซึ่งกำลังเป็นปัญหาวิกฤตสำหรับพวกประเทศที่พัฒนาแล้ว

ระวัง! ถ้าไม่พัฒนาคนให้ดีล้ำ
จะเปลืองพลังแก่เทคโนโลยี

ตอนนี้ ถ้าเรามองสังคมเช่นอเมริกัน ก็อย่างที่ว่าแล้ว คือ
เขาอยู่ในภาวะที่กินไม่เข้าคายไม่ออก เพราะรู้ตัวว่าอารยธรรม
ของตนเอง โดยเฉพาะระบบสังคมที่ตัวเองได้สร้างสรรค์มา ซึ่ง
ตัวเองได้เที่ยวแผ่อิทธิพลไปทั่วโลกนั้น คือ **ระบบทำลายโลก**

เขารู้อยู่ แต่ก็ปรับตัวแก้ไขไม่ได้ เพราะว่าคุณมิ่งใหญ่
และผลประโยชน์ค้ำคออยู่ ฉะนั้น ก็ต้องเดินต่อไปในวิถีนั้น ทั้งๆ ที่รู้
ว่ามันก็จะทำลายโลกนี้

หันมาดูตัวเอง เราจะอยู่อย่างเพียงเป็นเหยื่อที่สนองระบบ
ที่เขาแผ่เข้ามาหรืออย่างไร คนไทยจะเอาแค่นั้นหรือ

ถ้าพูดแรงๆ ก็ว่า ไทยเราจะอยู่อย่างคนโง่เขลาหรือไม่ เป็นเหยื่อแล้ว ยังไม่รู้ตัวอีก ให้ระบบที่เขาแผ่เข้ามานี้ครอบงำตัวเอง แล้วก็เหมือนกับหนูที่เขาเซ็ด แล้วใครได้ผลประโยชน์ เขาก็เอาผลประโยชน์ไป

ฉะนั้น ถ้ามีสติระลึกรู้อยู่ว่า สิ่งที่เราทำกันนี้ ความหมายอย่างหนึ่งก็คือไปสนองความต้องการของเขา อย่างน้อยให้รู้ทัน ก็ยังดี แต่ที่เป็นอยู่นี้ ไม่รู้ทันเลย แถมยังภูมิใจเสียอีกด้วย จะเห็นได้ในค่านิยมอย่างนี้ อย่างน้อยในสมัยหนึ่งว่า ถ้าใครเป็นลูกจ้างฝรั่ง ก็รู้สึกภูมิใจ ที่มีเจ้านายเป็นฝรั่ง ยังเป็นอย่างนี้อยู่หรือไม่

ในแง่มุมมองของพุทธธรรม จะหาทางออกจากปัญหานี้อย่างไร ตอบว่า ก็ต้อง**พัฒนาคน**ให้ถูกต้อง

อย่าพัฒนาแค่มาเป็นทรัพยากรเฉยๆ แต่ต้องพัฒนาคนให้เป็นผู้กระทำ ซึ่งมีปัญญาที่จะมาแก้ไขปัญหาต่างๆ นำการเปลี่ยนแปลงสังคมได้ สามารถแม้กระทั่งจัดสรรปรับระบบสังคมและอะไรต่างๆ ซึ่งเป็นเรื่องของมนุษย์ที่จะเป็นปัจจัยตัวกระทำ(ให้ดี) ไม่ใช่เป็นเพียงปัจจัยที่ถูกกระทำ

สิ่งต่างๆ ที่มนุษย์สร้างขึ้นมานั้น มนุษย์ต้องเป็นผู้จัด เป็นผู้ปรับ เป็นผู้แก้ไข สังคมนั้น มนุษย์เป็นผู้สร้างขึ้น เทคโนโลยี มนุษย์ก็เป็นผู้สร้างขึ้น

มนุษย์เราสร้างเทคโนโลยีขึ้นมา แต่แล้วเรากลับไปตกอยู่ใต้อำนาจของเทคโนโลยี แทนที่เราจะเป็นเจ้านายของเทคโนโลยี เทคโนโลยีก็เลยกลายเป็นตัวเสริมให้เกิดสภาพจิตแบบที่ว่ามาแล้ว คือมันมาบำรุงบำเรอความสุขของเรา ต่อมาเราก็ลืมหืมแล้วมันก็เลยไม่พัฒนาตัว แล้วก็กลายเป็นทาสของมัน หรือขึ้นต่อมัน

เราเริ่มมีชีวิตที่พึ่งพาเทคโนโลยีมากขึ้น แล้วก็เอาชีวิตและเอาความสุขของเราไปฝากไว้กับเทคโนโลยี ซึ่งจะทำให้เรามี **ลักษณะพึ่งพาหรือขึ้นต่อเทคโนโลยี ๒ อย่าง คือ**

๑. การดำเนินชีวิตและกิจการงานต้องพึ่งเทคโนโลยี ถ้าขาดเทคโนโลยีแล้ว ทำไม่ได้ ทำไม่เป็น

คนยุคนี้ ถ้าลืมตัว ไม่พัฒนาตนเอง ก็ไม่ได้ใช้ไม่ได้ฝึกอินทรีย์ของตน เพราะมีเทคโนโลยีมาทำแทนให้หมด เมื่อเทคโนโลยีทำแทนแล้ว ตัวเองก็เลยทำไม่เป็น ต่อมา ถ้าขาดเทคโนโลยี ก็อยู่ไม่ได้ ทำอะไรไม่ได้ ดำเนินชีวิตไม่ได้

อย่างเช่นสมัยก่อน คนหุงข้าวเอง ก็ต้องหัดต้องฝึกให้หุงข้าวได้ พอมาถึงสมัยนี้ มีหม้อหุงข้าวไฟฟ้า ถ้าเกิดไม่มีหม้อหุงข้าวไฟฟ้า เด็กสมัยนี้หุงข้าวไม่ได้ หมดอสิสภาพ ต้องขึ้นกับเทคโนโลยี

คนแต่ก่อนนั้นต้องฝึกคิดในใจ เพราะไม่มีเครื่องคิดเลขเวลานี้มีเครื่องคิดเลข เลยลืมฝึกอินทรีย์สมอง ไม่เคยคิดเอง พอขาดเครื่องคิดเลข เลยคิดไม่เป็น ฝรั่งเจอก่อน ฝรั่งบอกว่าไม่มีเครื่องคิดเลข ตายละ คิดไม่ออก

ต่อไป ทำอะไรไม่เป็นเลยถ้าไม่มีเทคโนโลยี กลายเป็นพึ่งพาเทคโนโลยี ชีวิตขึ้นอยู่กับเทคโนโลยี หมดอสิสภาพ ทั้งๆ ที่ว่าเทคโนโลยีนี้เราผลิตขึ้นมาเพื่อรับใช้มนุษย์ แต่ตอนนี้มันจะเป็นเจ้านาย

ฉะนั้น มนุษย์ต้องพัฒนาตนเองอยู่ตลอดเวลา ด้วยความรู้ตระหนักว่า เราพัฒนาเทคโนโลยีเพื่อมาเป็นเครื่องมือในการดำเนินชีวิต ในการทำงาน เราต้องเป็นใหญ่กว่ามัน อินทรีย์ของตัวเองนั้นอย่าลืมฝึกไว้ให้เป็นอิสระอยู่เสมอ

นี่แหละความทันสมัยในเรื่องการพัฒนามนุษย์อย่างหนึ่ง พัฒนาไม่ให้เกิดเป็นทาสของเทคโนโลยี

๒. *ความสุขฝากไว้และหวังจากเทคโนโลยี* พอมีเทคโนโลยี มาบำรุงบำเรอความสุขมากขึ้นๆ ต่อมาความสุขของตัวเองก็ไป ขึ้นอยู่กับเทคโนโลยี ถ้าไม่มีเทคโนโลยีแล้ว ทรมันทรมาน อยู่ไม่ได้

ทั้งที่ว่า ชีวิตของตัวเองนั้น ควรจะมีความสุขได้ด้วยตัวเอง และเอาสิ่งเหล่านี้มาเสริมความสุข แต่กลายเป็นว่าเอาความสุขไป ฝากไว้กับสิ่งเหล่านี้ ถ้าขาดสิ่งเหล่านี้แล้ว ก็มีแต่ความทุกข์

จึงพูดบ่อยๆ ว่าคนสมัยนี้ เป็นคนที่ยิ่งโตขึ้น ยิ่งสุขยาก ทุกข์ ง่าย คือ ทุกข์ได้ง่าย สุขได้ยาก เพราะเคยชินกับสิ่งบำรุงบำเรอ

ถ้ามีว้ออันแเอ เอาแต่สุขสบาย ก็ต้องไปเข้าสู่ตร “ทุกข์ง่าย สุขได้ยาก”

คนที่ได้รับการบำรุงบำเรอมาก จะอ่อนแอและทุกข์ได้ง่าย เพราะอะไร เพราะมีพรั่งพร้อมทุกอย่าง เมื่อพรั่งพร้อมทุกอย่าง ขาดอะไรไปนิด ไม่ได้อะไรอย่างใจหน้อย ก็ทุกข์ทันที

เดี๋ยวนี้ *ทุกข์ง่าย* หมายความว่า การมีสิ่งอำนวยความสะดวกสบายต่างๆ นั้น ถ้าคนเกิดมาในสภาพอย่างนั้น มันก็เป็นของธรรมดาสำหรับเขา คือ ความสะดวกสบายกลายเป็น สภาพปกติ ที่นี้ถ้าขาดอะไรนิดเดียว ก็ทุกข์ทันที ไม่ได้ใจอย่างใจนึก ก็เป็นทุกข์ทันที ต้องทำอะไรเองนิด ก็ทุกข์ทันที

ต่างจากสมัยก่อน คนต้องทำอะไรต่ออะไรเอง เขาก็เฉยๆ ไม่เห็นทุกข์อะไร สภาพที่เราว่าเขาลำบาก แต่เขาเฉยๆ ฉะนั้น ระดับชีวิตและดีกรีที่จะสุขจะทุกข์ มันก็ต่างกันไป

ส่วนที่ว่าเป็นคน**สุขยาก** คือเป็นคนสุขได้ยาก เพราะมี
 บริบูรณ์เต็มไปหมดแล้ว เป็นปกติ ของและความสะดวกสบายที่มี
 อยู่แล้ว ก็ชินชาเฉยๆ ไม่รู้สึกว่าจะสุข ครั้นจะหาอะไรมาเพิ่มเพื่อทำให้
 สุข ก็ยาก

ข้อนี้ต่างจากคนที่อยู่ด้วยความลำบาก ซึ่งต้องดำเนินชีวิต
 แบบดิ้นรนขวานขวายมาก กลับเป็นคน**สุขได้ง่าย**

สุขได้ง่ายอย่างไร เพราะว่ามันชินชาเป็นปกติกับความ
 ลำบาก เขาต้องทำอย่างนั้นเป็นธรรมดา พอได้อะไรมาชนิดหนึ่งก็มี
 ความสุขเหลือเกิน หรือทำอะไรสำเร็จนิดหน่อย ก็สุข

แต่สมัยนี้ หันไปเจออะไรที่ต้องทำนิด ก็ทุกข์ หันไปทำอะไร
 ก็ทุกข์หมด ต่างจากคนสมัยก่อนที่เขาต้องทำอะไรๆ เอง จนเป็น
 ธรรมดาแล้ว พอทำอะไรสะดวกขึ้นหน่อย ก็สุขทันที จึงสุขง่าย

คนสมัยก่อน**ทุกข์ได้ยาก** ก็อย่างที่ว่า คือมีสิ่งที่จะต้องทำ
 ด้วยความยากลำบากอยู่เป็นเรื่องธรรมดา ก็ไม่ได้รู้สึกทุกข์ เมื่อเจอ
 ที่เบากว่านั้น ก็จะไปทุกข์อะไร

ฉะนั้น ผลของอารยธรรมจึงตีกลับมาที่ตัวมนุษย์เอง เป็น
 เครื่องเตือนว่า มนุษย์ถ้าไม่มีสติ ไม่พัฒนาตัวเอง เทคโนโลยีและ
 ความเจริญต่างๆ ที่เกิดขึ้น จะไม่เป็นประโยชน์เท่าไร แต่กลับทำให้
 เกิดปัญหากับตัวเองมาก

ลองนึกดูถึงเด็กซึ่งเกิดในครอบครัวที่มั่งคั่งร่ำรวยอุดม
 สมบูรณ์ ถ้าไม่ฝึกให้ดี จะกลับเสียเปรียบ ไม่ใช่ได้เปรียบ จะเป็น
 คนอ่อนแอ เป็นคนที่ทุกข์ได้ง่าย สุขได้ยาก ใจเสาะ เพราะบาง

เรามองสังคมปัจจุบันนี้ว่ามีความพร้อมพร้อมขึ้น แต่ต้อง
 ระวัง

แม้แต่สังคมฝรั่ง ทั้งที่มีฐานสู่ความยาก เป็นนักผลิตมา
อย่างที่ว่าสร้างตัวด้วยวัฒนธรรมวิทยาศาสตร์และวัฒนธรรม
อุตสาหกรรมตั้ง ๒๕๐ ปี พอมาฝรั่งพร้อมตอนนี้ คนรุ่นใหม่ก็
อ่อนแอลงอย่างรวดเร็ว ใจเสาะ เพราะบาง ฆ่าตัวตายง่าย จึงพูด
บ่อยๆว่า **ทุกข์ได้ง่าย สุขได้ยาก**

เพราะฉะนั้น คนในยุคที่ว่าฝรั่งพร้อมนี้ จึงฆ่าตัวตายกัน
มาก สังคมยิ่งเจริญ ยิ่งพัฒนา ยิ่งฝรั่งพร้อมมั่งคั่ง สถิติคนฆ่าตัว
ตายก็สูงขึ้นๆ ส่วนในสังคมที่ด้อยพัฒนา คนมีความทุกข์ยาก และ
ทุกข์ได้ยาก ไม่ค่อยฆ่าตัวตายหรอก ลองไปสำรวจดูสิ

เป็นอันว่า เมื่อสภาพจิตอ่อนแอ ก็ทุกข์ง่าย และสุขภาพจิต
ก็เสื่อมโทรมง่ายด้วย ปัญหาสังคมก็ยิ่งเกิดมาก แล้วตัวเองก็ยิ่ง
ต้องการสิ่งปรนเปรอมาช่วย ก็เลยเป็นวงจรร้ายที่ทำลายมนุษย์

ยกตัวอย่าง สังคมอเมริกันที่ฝรั่งพร้อมนั้น อยู่ติดกับ
ประเทศเม็กซิโก ชายแดนติดกัน เม็กซิโกนั้นยากจนข้นแค้น ด้อย
พัฒนา เสรีแล้วเป็นอย่างไร สังคมอเมริกันมีสถิติฆ่าตัวตายสูง
กว่าเม็กซิโก ประมาณ ๗.๔ เท่า มันกลับกัน ก็อย่างที่ว่า เพราะคน
อเมริกันทุกข์ได้ง่าย สุขได้ยาก

เทียบอเมริกากับเม็กซิโก บางที่อาจเถียงได้ถึงความไม่
แม่นยำเกี่ยวกับวิธีเก็บตัวเลขสถิติ เพราะฉะนั้น เปรียบเทียบใน
ประเทศอเมริกาด้วยกันเองดีกว่า

ในช่วงใกล้ๆ นี้ เมื่ออเมริกาเจริญมั่งคั่งมาก ผ่านพ้นยุค
อุตสาหกรรม (คือยุคขยันขันแข็ง สร้างเนื้อสร้างตัว สู้เหนื่อยยาก)
เริ่มมาเป็นสังคมนักบริโภคนิยม ปรากฏว่า สถิติคนฆ่าตัวตายเพิ่มมาก
ขึ้น โดยเฉพาะสถิติฆ่าตัวตายมาเด่นที่คนหนุ่มสาววัยรุ่น

ตัวเลขของสถาบันสุขภาพจิตแห่งชาติว่า ในช่วง ๓๐ ปีที่แล้วนี้ ซึ่งเป็นระยะที่อเมริกากำลังเปลี่ยนจากยุคสร้างตัวมาเป็นยุคเฟื่องฟู เด็กวัยรุ่นช่วงอายุ ๑๕-๑๙ ปีของสหรัฐฯ ฆ่าตัวตายเพิ่มขึ้น ๓๐๐ เปอร์เซ็นต์ จนการฆ่าตัวตายเป็นสาเหตุการตายอันดับ ๒ ของวัยรุ่นอเมริกัน (สาเหตุอันดับ ๑ คือ อุบัติเหตุ; แต่บางสถิติว่าเป็นสาเหตุการตายอันดับ ๓ คือต่อจากฆ่ากันตาย)

ระวังให้ดี คนไทยก็จะเป็นอย่างนั้น โดยเฉพาะสังคมไทยเรา นี้ ต้องมองว่า เป็นไปในทางที่จะทำให้แย่ทั้งนั้น เพราะมีเหตุปัจจัยดีๆ ที่จัดการไม่ดี อย่างที่ว่มาแล้ว

ทั้งสภาพธรรมชาติอุดมสมบูรณ์ ในน้ำมีปลา ในนามีข้าว ทั้งเทคโนโลยีที่ไม่ต้องผลิต ก็ได้มาใช้ กับทั้งวัฒนธรรมน้ำใจ

การที่ถูกปัจจัยทางสังคมและวัฒนธรรมนี้หล่อหลอม ก็จะทำให้เป็นคนที่อ่อนแอ เห็นแก่ความสะดวกสบาย ชอบพึ่งพา รอให้คนอื่นทำให้ ชอบความง่าย ๆ เอาแต่สะดวกเข้าว่า ทำทำอะไรจะง่าย ไม่สู้สิ่งยาก หนีปัญหา เวลามีปัญหา ก็ไปหาเทวดาให้ช่วยแก้ไขให้แทน คือโอนภาระไปให้เทวดาเสียหมด

คนจะพัฒนาได้ ต้องสู้กับปัญหา ถ้าคนไม่สู้ปัญหา ก็ไม่มีอะไรดีขึ้น เคยอยู่เท่าใด ก็อยู่เท่านั้น

พอเจอปัญหา ถ้าคิดแก้ ก็เริ่มพัฒนาทันที คนเราพัฒนาปัญญาจากการแก้ปัญหา ปัญหากับปัญญาคู่กัน ปัญหาเป็นเวทีพัฒนาปัญญา

ปัญหา คือแบบฝึกหัด ที่ช่วยให้คนพัฒนา

รู้จักไทย เข้าใจฝรั่ง ทั้งในข้อดีข้อด้อย แล้วปรับให้เข้าที่เข้าคุณ

ที่นี้ก็เลยพูดเรื่องวัฒนธรรมน้ำใจชนิดหนึ่งว่า สังคมไทยนี้ปฏิบัติผิดไปสุดข้างหนึ่ง

สังคมไทยกับฝรั่งนั้น คล้ายกับเป็นตัวอย่างที่ให้เห็นสุดทางสองข้าง สังคมไทยมีวัฒนธรรมน้ำใจสูง ช่วยเหลือกันดี ส่วนสังคมฝรั่งคนไม่ค่อยช่วยกัน เหมือนไม่มีน้ำใจ ตัวใครตัวมัน แก่ต้องดิ้นเอง ถ้าไม่ดิ้นก็มีหวังตาย ต่างก็มีข้อดีและข้อเสียด้วยกันทั้งสองฝ่าย

ของไทย ข้อดี ก็คือ คนไทยมีน้ำใจ ก็อยู่ด้วยกันอบอุ่น แต่ข้อเสีย ก็อย่างที่ว่าแล้ว คือทำให้บางคน หรือเยอะทีเดียวหวังพึ่งผู้อื่น ไม่ดิ้นรน แล้วยกอันแอลง

แล้วอีกอย่างหนึ่งก็คือ ความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลมักจะเลยเถิด จนกระทั่งมองข้ามกฎเกณฑ์กติกา หลักการ ความถูกต้อง ขอบธรรมไม่เอา จะช่วยกันส่วนตัวทำเดียว ความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลเด่นเกินไป จะช่วยกันเรื่อย มีอะไรก็ต้องช่วย เออ เป็นพวกเรา เป็นน้องเรา ความถูกต้อง กฎเกณฑ์กติกาไม่เอาแล้ว มองข้าม

นี่คือเสียความเป็นธรรม หลักการ ความถูกต้องขอบธรรม และกติกาสังคมไม่อยู่ เสียหมด ทำท่าจะกลายเป็นว่า ไม่มีมาตรฐานในสังคมไทย เพราะเลือกปฏิบัติไปตามความสัมพันธ์ส่วนตัว

ส่วนในสังคมฝรั่งนั้นตรงข้าม ที่ว่าตัวใครตัวมัน ก็คือเอากฎเกณฑ์กติกาหลักการเป็นใหญ่ เอากฎหมายเป็นมาตรฐาน คุณจะทำอะไรก็ทำไป ถือว่าเป็นเรื่องของคุณ แต่อย่าผิดกฎนะ ถ้าผิดกฎ จะถูกจัดการทันทีเลยนะ ตัวใครตัวมัน แต่เอากติกาเป็นใหญ่

สภาพอย่างนี้ นอกจากจะทำให้คนเข้มแข็งแล้ว หลักการ ความถูกต้อง ความเป็นธรรม ก็คงอยู่ได้ เอกภพหมายเข้าว่า นี่คือนิยามกฎเกณฑ์กติกาเป็นใหญ่ ดังที่เขาภูมิใจว่าเป็น rule of law ก็เป็นสังคมที่ถือหลักการ และรักษาความชอบธรรมไว้ได้ แต่ชีวิตแห้งแล้ง เครียด แต่ละคนต้องดิ้นเหลือเกิน จิตใจเหงา ว้าเหว่ กัดกันมาก ก็เสียอีก ตกกลางว่าเสียคุณทั้งคู่

พระพุทธเจ้าตรัสหลักพรหมวิหาร เพื่อรักษาคุณภาพของสังคมนี้ไว้ แต่คนไทยไม่ได้ปฏิบัติ คนไทยรู้ว่าพรหมวิหารมี ๔ ข้อ คือ เมตตา กรุณา มุทิตา อุเบกขา แต่คนไทยเราจับเอามา ๒ ข้อ คือ เมตตา กรุณา เราได้ยินบ่อย จนพูดควบกันว่าเมตตากรุณา

ส่วนข้อ ๓ มุทิตา นานๆ จะพูดสักที แทบไม่มีพูดถึง และไม่ค่อยเข้าใจเท่าไร

ยิ่งข้อ ๔ คือ อุเบกขา ไม่รู้เรื่องเลย ไซ้ใหม่ ใหม่ๆ ที่ธรรมต้องครบชุด ถ้าไม่ครบชุดแล้วเกิดผลร้ายได้ แม้แต่สิ่งที่ดี ถ้าปฏิบัติผิด ก็จะต้องเกิดผลร้าย อันนี้เป็นเรื่องธรรมดา เหมือนนออย่างเมื่อกี้ที่ว่า ในน้ำมีปลา ในนามีข้าว นั่นดี แต่กลายเป็นทำให้เกิดความอ่อนแอไป

เราเอาเมตตากรุณามาเป็นเรื่องของความสัมพันธ์ระหว่างบุคคล ที่ช่วยเหลือกัน

สังคมไทยนี้เดินไปด้วยเมตตากรุณา เมตตา ทำให้มีน้ำใจช่วยกันในแง่ของการอยู่ร่วมกันด้วยดี เป็นมิตร กรุณา ก็สงสารช่วยเหลือผู้ตกทุกข์ได้ แต่ข้อสาม มุทิตา ไม่ค่อยคิดถึง จึงไม่ค่อยส่งเสริมคนดี คนทำอะไรถูกต้องดีงาม ไม่ค่อยเอาใจใส่ แสดงว่ามุทิตาไม่ค่อยขึ้นมาสู่ความคิด แต่ข้อสี่ อุเบกขา ไม่รู้เรื่องเลย และเข้าใจผิดด้วย ลองมาดูความหมาย

๑. เขาอยู่เป็นปกติ เราก็มี**เมตตา** แสดงไมตรี หวังดี อยากให้เขาเป็นสุข

๒. เขาตกทุกข์ได้เดือดร้อน เราก็มี**กรุณา** คิดช่วยเหลือปลดเปลื้องทุกข์ของเขา

๓. เขาประสบความสำเร็จ ทำสิ่งที่ดีงามถูกต้อง เราก็มี**มุทิตา** พลอยยินดี ส่งเสริมสนับสนุน

ท่านให้ไว้ ๓ ข้อ สำหรับ ๓ สถานการณ์เกี่ยวกับความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์ ครบ คือ **ปกติ ตกต่ำ ขึ้นสูง**

นี่คือหลักของพรหมวิหารสามข้อแรก ใช้ในความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์ ดูเหมือนจะครบแล้ว

แต่มนุษย์ไม่ได้อยู่เฉพาะกับมนุษย์ด้วยกันเอง สิ่งที่เราจะรับโลกมนุษย์ หรือคำขู่สังคมมนุษย์ไว้ ก็คือ “**ธรรม**” ได้แก่หลักการของกฎธรรมชาติ ความเป็นไปตามหลักเหตุปัจจัยที่แน่นอน

อันนี้สำคัญมาก มนุษย์จะอยู่ร่วมกันด้วยดีระหว่างมนุษย์ได้อย่างไร ถ้าไม่นำพาความจริงของกฎธรรมชาติ ปฏิบัติผิดต่อหลักการแห่งธรรมชาติ หรือกฎธรรมชาติ สังคมมนุษย์ก็จะพินาศอยู่ไม่ได้

เพราะฉะนั้น พระพุทธเจ้าจึงตรัสแสดงข้อ ๔ นี้ไว้ว่า เธอจะสัมพันธ์กันดีระหว่างบุคคลด้วยเมตตา กรุณา มุทิตาอย่างไร ก็อย่าให้เสียธรรม ถ้าเธอละเมิดธรรม ทำธรรมให้เสียหาย สังคมนี้อาจอยู่ไม่ได้เลย เพราะว่าธรรมนี้รองรับสังคมทั้งหมด จึงใหญ่กว่าความสัมพันธ์กับคนด้วยกัน เพราะฉะนั้นก็ให้ข้อ ๔ มากุมไว้

คนไทยต้องมีปัญญา รู้จักอุเบกขาให้เป็น

สถานการณ์สำหรับข้อ ๔ ก็คือ ถ้าความสัมพันธ์ระหว่างบุคคล หรือระหว่างมนุษย์ในสามข้อแรก ไปกระทบธรรม คือไปกระทบหลักการแห่งความถูกต้องชอบธรรม กฎเกณฑ์กติกาก็ต้องถึงอุเบกขา

ไม่ว่าจะเป็นหลักการที่เป็นธรรมชาติก็ตาม หลักการที่มนุษย์เอามาบัญญัติในสังคม เช่น เป็นกฎหมาย หรือกติกาสังคมก็ตาม เรียกรวมๆ ว่า ธรรม

หลักการที่เรียกว่า “ธรรม” เหล่านี้ ทั้งสองระดับ ทั้งระดับธรรมชาติ และระดับสังคม ถ้าหากว่าความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลไปกระทบเสียต่อธรรม คุณจะต้องหยุด เมตตาออกไปไม่ได้ กรุณาออกไปไม่ได้ มุทิตาออกไปไม่ได้ ไปชวนชวายไม่ได้ ต้องหยุดชวนชวาย การหยุดชวนชวายนี้ เรียกว่า “เฉย” คือ เอาธรรมไว้ ไม่เอาคน หรือวางคนไว้ ว่าไปตามธรรม นี่คือ **อุเบกขา**

“อุเบกขา” ก็คือหยุดการชวนชวายที่จะไปช่วยคนนั้น เพื่ออะไร เพื่อไม่ก้าวกายแทรกแซงกฎแห่งธรรม ทั้งกฎธรรมชาติ และกฎหมาย เราต้องหยุดต้องงด แล้วให้กฎออกมาแสดงตัว

เราไม่แทรกแซงเพื่ออะไร เพื่อให้กฎธรรมชาติและกฎหมายนั้นแสดงผลออกมา ถ้ามนุษย์เข้าไปขัดขวางกฎแห่งธรรม สังคมก็เรวหมด จึงต้องให้ธรรมเข้ามาจัดการ

หมายความว่า กติกา กฎเกณฑ์ หลักการ ความถูกต้องชอบธรรมเป็นอย่างไร ก็ปฏิบัติไปตามนั้น นี่คือข้อ ๔ ที่เรียกว่า **อุเบกขา**

อุเบกขา ก็คือว่า ต่อไปนี้ฉันไม่เอา contigo แล้วนะ ฉันไม่ชวนชวายเป็นเพื่อน contigo แล้ว ฉันหยุด ฉันเฉย เพื่ออะไร เพื่อให้มีการปฏิบัติตามกฎแห่งธรรม คือเพื่อรักษาธรรมนั่นเอง

เฉยต่อคน แต่ให้ธรรมเข้ามาจัดการ ใครมีหน้าที่อะไร ก็ว่าไปตามนั้น คุณเป็นผู้พิพากษา คุณเป็นตำรวจ คุณเป็นอะไร ทำไปตามนั้น คือ ว่าไปตามความถูกต้องชอบธรรม ฉันไม่แทรกแซงกระบวนการของธรรม อุเบกขา คืออันนี้

น่าเสียดาย คนไทยไม่รู้จักเลย อุเบกขา ซึ่งเป็นตัวรักษาธรรมที่รองรับสังคมมนุษย์ ด้วยการหยุดความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลไว้ เพราะถึงตอนนั้น ถ้าเราไม่หยุดความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลไว้ เราก็ต้องเสียธรรม ฉะนั้น อุเบกขาจึงสำคัญที่สุด สำคัญยิ่งกว่า เมตตา กรุณา มุทิตาเสียอีก เพราะรักษาธรรมไว้

สามข้อแรกรักษาความสัมพันธ์ระหว่างบุคคล ระหว่างมนุษย์ แต่ข้อที่สี่รักษาความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับธรรม ซึ่งก็คือรักษาฐานของสังคมไว้

ฉะนั้น ถ้ามนุษย์อยู่ในหลักการ ๔ ข้อนี้ ก็จะมีคุณภาพให้สังคมอยู่ในความพอดี

ยามอยู่ดี ไม่มีอะไรผิด ก็ช่วยกันอย่างดี มีน้ำใจ แต่คุณต้องรับผิดชอบต่อความจริง คือ ต่อธรรม ต่อกฎเกณฑ์กติกา ไม่ให้หลักการเสีย ถ้าเสียเมื่อไร ก็หยุด ไม่เอาด้วย ว่าไปตามกฎแห่งธรรม

สามข้อแรกใช้ความรู้สึกมาก เมตตา กรุณา มุทิตา เป็นเรื่องของความรู้สึกที่ดี ไม่ต้องการปัญญามากนัก ปัญญาใช้บ้างนิดหน่อย

แต่ข้อที่สี่ เห็นได้ว่าปัญญาเป็นใหญ่ เพราะเราจะปฏิบัติข้อสี่ได้ เราต้องรู้ว่าอะไรเป็นความจริงถูกต้องดีงาม ธรรมเป็นอย่างไร กฎ กติกา ว่าอย่างไร

ข้อ ๑-๒-๓ นั้น ทำตามสถานการณ์ ด้วยความรู้ลึกที่ดีงาม ถ้าเขาอยู่ดี ก็มีไมตรี เขาทุกข์ ก็ช่วย เขาสำเร็จ ก็ส่งเสริม แค่นี้ ความรู้ลึก ก็ไปได้ แต่ข้อสี่ต้องให้ปัญญา

ต้องมีปัญญาเลิศ จึงรู้จักความประเสริฐของอุเบกขา

อุเบกขานี้เหนือความรู้ลึก ไปสู่ระดับความรู้ สามข้อแรกอยู่ในระดับความรู้ลึก แต่ข้อสี่เป็นระดับความรู้ คือปัญญา และปัญญานี้จะมาปรับความรู้ลึกให้พอดีด้วย

ถ้าไม่มีปัญญาความรู้ เราก็กระวนกระวายร้อนใจว่า เขาทุกข์ ทำไมเราไม่ช่วย แต่พอปัญญามา มันก็ปรับความรู้ลึกกว่า เรามีเหตุผล จึงต้องหยุด ปัญญาปรับความรู้ลึกให้พอดี

ฉะนั้น จิตที่เป็นอุเบกขา ซึ่งประกอบด้วยปัญญา จึงเรียบสงบ เพราะอยู่กับธรรม อยู่กับความจริง เป็นจิตที่เข้าถึงความจริง ด้วยเหตุนี้ จิตอุเบกขาท่านจึงว่าเป็นจิตที่ประเสริฐ เพราะมันอยู่ตัวลงตัว สงบ เรียบ อยู่กับความรู้

อุเบกขาที่เราเอามาใช้กันในหมู่คนไทยนั้น ต้องระวัง ถ้าเฉยเรื่อยเปื่อย ทางพระเรียกว่า “เฉยโง่” เป็นอกุศล คำพระว่า *ชัญญานุเบกขา* หมายถึงเฉยไม่รู้เรื่อง เฉยไม่เอาเรื่อง เฉยไม่ได้เรื่อง แต่*เฉยของธรรม* คือ เฉยด้วยปัญญา เพราะรู้แล้ว ก็วางตัวพอดี

โดยทั่วไป เมื่อมีสถานการณ์ตื่นเต้นเกิดขึ้น จะมีคน ๓ พวก

๑. คนที่ไม่รู้เรื่องอะไรเลย จึงเฉย

๒. คนที่รู้ครึ่งไม่รู้ครึ่ง อาจจะตื่นเต้นโวยวาย ลูกขึ้นมากระโดดโลดเต้น แต่แก้ไขปัญหาค่อยได้ บางทีตื่นเต้นโวยวายไปยิ่งทำให้เรื่องลูกกลามใหญ่โต

๓. คนที่รู้เข้าใจหมด มองเห็นว่าเรื่องนี้เกิดขึ้นอย่างไร เหตุปัจจัยเป็นอย่างไร มันจะเป็นไปอย่างไร จะแก้ไขที่จุดไหน ถึงจุดไหนจะต้องทำอะไร พวกนี้เฉยเหมือนกัน แต่เฉยพร้อมรอจังหวะ เมื่อถึงจุดนั้น ต้องทำอันนั้น ที่จุดนั้น ต้องทำอันนั้น เขาเฉย แต่พร้อมที่จะทำไปตามลำดับ ให้ถูกจุดถูกที่ พวกนี้แก้ปัญหาก็ได้

ความนิ่งเฉยด้วยรู้นี้แหละ เรียกว่า “อุเบกขา”

อุเบกขานี้เป็นธรรมสูงสุดในทางจริยธรรม *สภาพจิตปกติของพระอรหันต์ คือ อุเบกขา เพราะอยู่ด้วยจิตที่สงบด้วยปัญญา*

มีอุปมาอย่างหนึ่ง คือ เรื่องสารถีขับรถ

สมัยก่อนนี้ คนขับรถม้า เอาม้าผูกเข้ากับรถแล้ว ม้าก็พา รถไป สารถีที่เชี่ยวชาญขับรถม้า ก่อนที่รถจะวิ่งเข้าที่ แกก็ต้องชักบังเหียนบ้าง ใช้แฉับ้าง เพื่อให้ม้าพา รถเข้าสู่ทาง แล้วก็ปรับ ความเร็วให้พอดี

พอม้าวิ่งเข้าทางดี และได้ความเร็วพอดีตามที่ต้องการแล้ว สารถีผู้เชี่ยวชาญนั้น จะอยู่พร้อมด้วยความตระหนักรู้ แกนึ่งสบายเลย สงบนิ่ง แต่จิตนั้นอยู่ด้วยความรู้ ไวต่อการที่จะรับรู้และความคิดที่จะแก้ไข ไม่ว่าจะมียะไรผิดพลาด เมื่อทุกอย่างลงตัวเข้าที่พอดีแล้ว เขานิ่งสงบ และพร้อมที่จะแก้ไขปัญหา

ต่างจากคนที่ไม่ชำนาญ ซึ่งตื่นเต้น หวาด ไม่แน่ใจว่าจะ
เอาอย่างไร จะทำอย่างไร จิตไม่สบาย ไม่นิ่ง ไม่สงบ ไม่ลงตัว

มนุษย์ที่ยังไม่รู้เท่าทันจัดเจนโลก ไม่รู้ความจริงของชีวิต ก็
เหมือนกับสารถึที่ยังไม่เจนจบ ส่วนพระอรหันต์นั้น เหมือนกับ
สารถึที่เจนจบ ท่านรู้เข้าใจโลกและชีวิตตามเป็นจริง จนวางจิต
พอดีลงตัวหมด

ต่างจากมนุษย์ปุถุชน ที่ยังไม่รู้ว่าชีวิตนี้คืออะไร โลกนี้เป็น
อย่างไร อยากนั้น ยึดนี้ กังวลโน่น อยู่ด้วยความหวาดหวั่นพรั่นใจ
ตื่นเต้นไป จิตลงตัวอุเบกขาไม่ได้

อุเบกขานั้น ไม่ต้องวางหรือก มั่นถึงเอง เพราะมันเป็น
สภาพจิตอัตโนมัติที่เกิดจากปัญญา โดยปัญญามาปรับสภาพจิต
ฉะนั้น **ปัญญา กับอุเบกขา จึงคู่กัน**

พอปัญญาถึงขั้นเป็นโพธิญาณ หยั่งรู้ความจริงของชีวิต
และโลก เจนจบ รู้เท่าทันสังขาร จิตก็ลงตัว เรียกว่าวางพอดีกับ
ชีวิตและโลก เป็นอุเบกขาด้วยปัญญานั้น นี่คือนิพพานพระอรหันต์
ฉะนั้น จึงเหมือนสารถึที่ว่าเจนจบ สภาพนี้ดีแค่นั้น ก็ลองคิดดู

คนทั่วไปนึกไม่ออกว่า อุเบกขาดีอย่างไร นึกว่าเฉยๆ ไม่ได้
เรื่องได้ราว อย่างนั้นเป็นเฉยใจ (อัญญาอุเบกขา)

ถ้ามองไม่ชัดเจน เห็นไม่ทั่วระบบ

ก็จะพบแต่ความสับสน

ลองคิดดู ไม่ต้องเอาอุเบกขาต่อโลกและชีวิตขนาดจิต
ปัญญาของพระอรหันต์ เอาแค่การรู้จักปฏิบัติต่อกันในสังคม

อุเบกขาในระดับพรหมวิหาร ไม่ต้องถึงพระอรหันต์หรืออกอุเบกขาระดับนี้ก็คือระดับที่จะปฏิบัติต่อกันในสังคม ที่ว่าอุเบกขาคือสภาพจิตที่จะรักษารธรรมไว้ คือ ถ้าความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลไปกระทบเสียหายต่อธรรม ต้องเอาธรรมไว้

ถ้าสังคมไทยปฏิบัติพรหมวิหารครบทั้งสี่ สังคมไทยเราก็ไม่เสียดุล คือ เราก็อยู่กันด้วยน้ำใจ ช่วยเหลือกัน แต่ไม่ไปละเมิดกฎเกณฑ์กติกาหลักการแห่งความเป็นธรรม และให้คนรู้จักรับผิดชอบตัวเอง มันก็ไม่เสีย

ทางฝ่ายสังคมฝรั่งก็เสียดุล เพราะไปเอาแต่อุเบกขาทำเดียว หนักอยู่แค่อุเบกขา คือเอากฎเกณฑ์กติกาหรือกฎหมายเข้าว่า ฉันไม่รู้ด้วยกับความสัมพันธ์ระหว่างบุคคล น้ำใจไม่มี ถ้าเธอปฏิบัติตามกฎ ก็ใช้ได้ แต่ถ้าเธอผิดกฎ ฉันเล่นงาน

สังคมฝรั่งเขาหนักไปทางอุเบกขา ส่วนสังคมไทยเราก็หนักมาทางเมตตากฎณา ก็เสียดุลด้วยกันทั้งคู่ ฉะนั้น สังคมฝรั่งจึงเครียดแห้งแล้ง มีทุกข์ทางใจมาก ส่วนสังคมไทยคนก็ไม่ค่อยคิดพึ่งตัวเอง อ่อนแอ แล้วก็เสียความเป็นธรรม รักษาหลักการไม่อยู่

เมื่อคนอ่อนแอ หวังพึ่งคนอื่น ไม่ดีนรชนชวนชวาย ก็ตกอยู่ในธรรมที่เป็นอกุศลข้อสำคัญ คือ **ความประมาท** เรียกว่าตกอยู่ในความประมาท กลายเป็นสังคมที่มีความประมาทสูง ก็เสียหลักการใหญ่อีก

พระพุทธศาสนาถือว่า หลักความไม่ประมาทนี้สำคัญยิ่ง คนจะต้องมีความไม่ประมาท จะมัวนอนใจ ปล่อยอะไรๆ เรื่อยเฉื่อยไปไม่ได้

การกล่อมใจด้วยความหวัง ไม่ว่าจะหวังฟังสิ่งศักดิ์สิทธิ์หวังฟังเทวดา หวังฟังผู้ใหญ่ หรือหวังฟังใครก็ตาม เมื่อหวังฟังแล้วกล่อมใจตัวเองอยู่ ก็สบาย ไม่ดิ้นรนชวนชวาย ก็คือประมาท อยู่ด้วยความกล่อมใจ

ฉะนั้น สังคมไทยจึงพลาดมาก เพราะมีพรหมวิหารไม่ครบสี่ เมื่อไม่ครบ ก็จึงเอียง เสียดุล ตกเป็นประมาทไป ต้องแก้กันมากทั้งปัญหาชีวิต และปัญหาสังคม เพราะเราจับจุดไม่ถูก

นักสังคมวิทยาหลายคนบอกว่า สังคมไทยหนักในระบบอุปถัมภ์ “ระบบอุปถัมภ์” นั้นมาอย่างไร แล้วมันทำให้สังคมของเราเสียอย่างไร ก็ว่ากันไป

แต่เราไม่ได้มองให้ครบถ้วนตลอดระบบต่อระบบว่า ระบบอุปถัมภ์นี้ ต้องมีดุลด้วย ดุลนี้คืออะไร ก็คืออุเบกขา อุเบกขามารักษาธรรมไว้ เขาไม่รู้อันนี้ ไม่เข้าใจ ดีไม่ดีก็ไปชื่นชมสังคมตะวันตกเสียอีก ไปสุดทาง เสียดุล บางคนก็ชอบไปเลยว่ ดีแล้วสังคมไทยมีน้ำใจ

แต่ละฝ่ายในทั้งสองพวกนี้ ได้แค่อย่างเดียว ก็เสียตะแคงกันไป ไม่รู้ว่าอย่างไรไหนแค่ไหนทำให้สังคมของเราเสีย และจะแก้อย่างไร

**จะรักษาสังคมไทย ให้ทั้งสุขใสและเข้มแข็ง
ต้องไม่เอาธรรมไปหันแบ่งให้กระจัดกระจาย**

ฉะนั้น ธรรมที่พระพุทธเจ้าตรัสมาเป็นชุดๆ นี้สำคัญมาก ต้องดีให้แตก ต้องเห็นชัดว่า ทำไม่ถึงต้องเท่านี้ข้อ

เวลาสอนจริยธรรม เอาแต่เมตตามาสอน เอาแต่กรุณามาสอน ก็ทำให้ระบบเสียหมด

เพราะอะไร? ก็เพราะธรรมของท่านเป็นระบบ เป็นองค์รวม พรหมวิหาร ๔ ข้อต้องมาทั้งชุด ถ้าขาดองค์ประกอบ ก็ไม่เป็น พรหมวิหาร ไม่เป็นเคียรพระพรหม ไม่ครบ ๔ พักตร์

ทำไมพระพุทธรูปเจ้าจึงทรงเรียกว่า**พรหมวิหาร** เพราะเป็น ธรรมเครื่องอยู่ของพรหม

ภูมิหลังมีว่า สังคมอินเดียนั้นเชื่อว่าพระพรหมเป็นผู้สร้าง โลก แล้วต่อไปโลกพินาศ พระพรหมก็สร้างใหม่ มนุษย์ไม่ต้องคิด อะไร ก็อยู่กันไป

นี่เท่ากับพระพุทธรูปเจ้าทรงเตือนว่า อย่าไปรอพระพรหมที่เป็นเทพเจ้ามาสร้างโลกเลย จะทำให้เราไม่รับผิดชอบ แล้วพาลทำอะไรต่อมิอะไรให้โลกพินาศไป แล้วก็รอให้พระพรหมมาสร้างใหม่ มันไม่เข้าเรื่อง เราทุกคนต้องมาช่วยกันรับผิดชอบสร้างโลกนี้ ทุกคนต้องเป็นพรหม

พระพุทธรูปศาสดาจึงย้ายพระพรหมจากเทพเจ้า มาให้ทุกคนเป็นพระพรหม ด้วยการมีพรหมวิหาร ถ้าคุณปฏิบัติตามนี้ คุณก็เป็นพรหม

พรหมวิหารเป็นธรรมประจำใจของพรหม เป็นเครื่องอยู่ของพรหม เราเป็นพรหมด้วยการอยู่ในหลักสี่ประการนี้ เมื่อเราอยู่อย่างนั้น เราก็เป็นผู้สร้างโลกและผู้ผดุงโลก

หน้าที่ของพรหม คือสร้างและผดุงโลก เมื่อมนุษย์ปฏิบัติ ตามหลักพรหมวิหาร ๔ มนุษย์ทุกคนก็จะเป็นผู้สร้างและผดุงโลก เป็นพรหมด้วยกันทั้งหมด

เป็นอันว่า **พระพุทธรูปเจ้าไม่ให้อรอพระพรหมเทพเจ้า แต่ให้ มนุษย์ทุกคนเป็นพระพรหมเอง**

จะเป็นพรหมอย่างไร ก็ต้องปฏิบัติให้ครบระบบทั้งสี่ข้อนี้ คือ เมื่อคนอื่นเขาอยู่เป็นปกติ เราก็มีเมตตาไมตรี เขาทุกข์ยากเดือดร้อนตกต่ำ เราก็มีกรุณาที่จะช่วยเหลือเขา เมื่อเขาประสบความสำเร็จทำถูกต้องดีงาม เราก็มีมุทิตา ส่งเสริมเขา ความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลก็เป็นไปต่อกันด้วยดี

แต่อย่างที่ว่าแล้ว ความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์ไม่เพียงพอ ต้องมีสิ่งทีรองรับสังคมอีกชั้นหนึ่ง สิ่งทีรองรับสังคม ก็คือธรรม เราจึงต้องรักษาธรรมด้วย ฉะนั้น เมื่อมนุษย์สัมพันธ์กันไปในสามข้อแรก หากไปกระทบธรรมก็ต้องหยุด คือมี อุเบกขา ไม่เอาคน หันไปเอาธรรม จึงจะเรียกว่าปฏิบัติได้ครบทั้งระบบ

ถ้ามนุษย์ปฏิบัติอย่างนี้ สังคมอยู่ได้แน่ ธรรมชุดนี้สำคัญมาก ต้องมองความหมายให้เข้าใจ มิเช่นนั้นพระพุทธเจ้าไม่ตรัสเป็นชุดหรอก ก็จะต้องตรัสเป็นข้อๆ

ธรรมในพระพุทธศาสนา ให้สังเกตว่าตรัสไว้เป็นชุดๆ มีหนึ่ง สอง สาม สี่ ต้องมาเป็นชุดๆ หรือเป็นระดับชั้น นี้แหละที่เรียกว่าระบบของศีลธรรม บุรณการ หรืออะไรแบบนี้ มีมานานแล้ว

ถ้าปฏิบัติไม่ครบสี่ ไม่บุรณการ ก็จะเสียดุล ที่เราพูดกันว่าต้องมี *ดุลยภาพ* ต้องบุรณการ ต้องเป็น *องค์รวม* นั้น อยู่ในนี้หมด เพราะว่าพระพุทธเจ้าไม่ได้ประดิษฐ์ธรรมขึ้นมาเอง แต่พระองค์เอาจากความเป็นจริงในธรรมชาติ

ดังที่ตรัสว่า ตถาคตจะเกิดหรือไม่เกิด ความจริงมันก็มีอยู่ของมันตามธรรมดา ตถาคตค้นพบความจริงแล้ว ก็นำมาเปิดเผยชี้แจง แนะนำ อธิบาย ทำให้เข้าใจกันง่าย ธรรมของพระพุทธศาสนาจึงตั้งอยู่บนความจริงของธรรมชาติ

การสอนและปฏิบัติธรรมโดยเลือกเอามาเฉพาะเป็นข้อๆ
นั่นเองที่ทำให้ยุ่ง คนไทยก็เลยไปติดแนวคิดแยกส่วนแบบฝรั่ง

ดังปรากฏการสอนจริยธรรม ในหลักสูตรกระทรวง
ศึกษาธิการ บางทีก็มาคิดกันว่า เราจะเอาธรรมะข้อไหนมาสอนดี

เวลาจัดหลักสูตร ก็ดึงเอาธรรมข้อนั้นข้อนี้มา ท่านจัดไว้
เป็นหมวดๆ อยู่แล้ว แต่เราไปดึงเอาเมตตา มา กรุณา ก็ชอบ เลย
เอามาด้วย เอาเมตตา กรุณา มา แต่สองข้อที่เหลือไม่เอา สตินั้น
สำคัญนัก ก็เอาสติมา แต่สัมปชัญญะว่ายากไป ก็ไม่เอามา

ไปเที่ยวดึงโน่นมา นั่นชิ้นหนึ่ง นี่ชิ้นหนึ่ง มาเป็นจริยธรรมที่
เราเล่าเรียนกัน แล้วคิดดูซิ มันจะไม่ยุ่งหรือ มันก็ไม่ใช่ระบบ ไม่
ครบกระบวนการของธรรม

ถ้าเรียนธรรมให้ดี เพียงแค่เรียนชุดเดียว ก็โยงไปหาเรื่อง
อื่นได้หมด เพราะมันเป็นสิ่งที่อยู่ในระบบ มันสัมพันธ์กัน มันต้อง
โยงกัน ถ้าเราเข้าใจจริง พอเริ่มจากจุดเดี๋ยวนี้ ก็จะโยงไปหาเรื่อง
อื่นๆ ได้ แจ่มแจ้งไปด้วยกัน เพราะเป็นระบบความสัมพันธ์

แต่นี้ไปเที่ยวดึงมาทีละอัน ทีละข้อ เลยสับสนหมด เรา
สร้างหลักสูตรจริยธรรมในเมืองไทยโดยเรียนธรรมเป็นข้อๆ จึงต้อง
เรียกว่า **จริยธรรมแบบรายการสินค้า** เหมือนทำบัญชีรายการ
สินค้า ว่าหนึ่ง สอง สาม สี่ ฯลฯ

หัวใจของเรื่องคือ ต้อง **มองธรรมเป็นระบบ คือเป็น
ระบบความจริงของชีวิตและของโลกนี้ เป็นระบบองค์รวมที่องค์
ร่วมทั้งหลายสัมพันธ์เป็นเหตุปัจจัยส่งผลต่อกันดำเนินไป ซึ่ง
พระพุทธเจ้าทรงค้นพบและนำมาสอน**

เอสันโดซ + ไม่สันโดซ

เป็นบทพิสูจน์การสร้างสรรคสังคมไทย

ถ้ามองความหมายของธรรม ต้องตีให้ถึงความสัมพันธ์ อย่างน้อยให้รู้ว่าจุดหมายของแต่ละข้อๆ นั้น คืออะไร

ดังเช่น “สันโดซ” เรามักไปติดกับความหมายว่าคืออะไร แต่ที่จริงนั้น ก่อนจะเข้าใจความหมายของคำว่าสันโดซ ต้องรู้ว่า **สันโดซเพื่ออะไร** มิฉะนั้นความหมายของสันโดซก็จะไม่ชัด

พอเราบอกได้ว่าอันนี้เพื่ออันนั้นบ้าง ก็มองเห็น ความสัมพันธ์ในระบบทันที และความหมายก็ชัดขึ้นมา

ถ้าเราเห็นความสัมพันธ์ ความหมายของมันก็จะชัดขึ้นมา ด้วย ตัว “เพื่ออะไร” นี้ คือตัวความสัมพันธ์ ซึ่งทำให้เกิด **ระบบทันที**

พอมองเห็นระบบแล้ว ความหมายของแต่ละส่วนจะชัดขึ้น จะมองเห็นว่า แต่ละส่วนทำหน้าที่อะไร เพื่ออะไร ในระบบ ความสัมพันธ์นั้น ทุกอย่างจะชัด เพราะเห็นมันไปสัมพันธ์กับอัน ไน่ันอันนี้

สันโดซ นั้น หน้าที่ของมัน พูดอย่างกว้างที่สุด ก็คือมา หนุนกระบวนการปฏิบัติ เพื่อนำไปสู่จุดหมายของพระพุทธานุศาสนานะ

สันโดซจะมาหนุนกระบวนการปฏิบัติไปสู่จุดหมายของ พระพุทธานุศาสนานะอย่างไร ก็ต้องดูว่ามันสัมพันธ์กับธรรมข้ออื่นๆ ใน ระบบทั้งหมดของพระพุทธานุศาสนานะอย่างไร ต้องตีให้แตก

พอเห็นระบบความสัมพันธ์ ก็เห็นว่าสิ่งนั้นทำหน้าที่
อย่างไร ความหมายจะมาเอง เพราะความหมาย มาจากความมุ่ง
หมาย

สันโดษนี้เป็นเรื่องใหญ่ พระพุทธเจ้าตรัสสอนให้สันโดษ
แล้ว ทำไมตรัสสอนให้ไม่สันโดษ แถมความไม่สันโดษยังเป็น
หลักธรรมสูงที่กว่าสันโดษอีก แล้วยังสอนวิธีะไว้คู่กับสันโดษด้วย

ขอต่อท้ายอีกหน่อย พระพุทธเจ้าตรัสไว้ว่า ที่เราตรัสรู้
เพราะไม่สันโดษ ทั้งในพระสูตรและพระอภิธรรมแสดงหลักความ
ไม่สันโดษนี้ไว้ มีสาระตามพุทธพจน์ว่า

ภิกษุทั้งหลาย ที่เราตรัสรู้ บรรลุโพธิญาณนี้ ก็ได้ประจักษ์
คุณค่าของธรรม ๒ ประการ คือ

๑. ความไม่สันโดษ ในกุศลธรรมทั้งหลาย

๒. ความไม่ระย่อ ในการบำเพ็ญเพียร

พระพุทธเจ้าตรัสรู้เพราะไม่สันโดษ เราก็ต้องมาตีให้
แตกว่า สันโดษก็ทรงสอนแล้ว ทำไมมาตรัสสอนเรื่องไม่สันโดษ จะ
ตีกันวุ่นไหม

ที่จริง สองอย่างนี้อยู่ในระบบ จะไม่ยุ่งกัน ที่พระพุทธเจ้า
ตรัสนั้น ไม่หยุดแค่สันโดษเฉยๆ ต้องมีสันโดษในอะไร ก็สันโดษใน
สิ่งเสพ และ**ไม่สันโดษ**ในอะไร ก็ไม่สันโดษในกุศลธรรม พอสันโดษ
ในวัตถุสิ่งเสพบ้าง ก็มาหนุนความไม่สันโดษในกุศลธรรมทันที

เมื่อสันโดษในสิ่งเสพ เราก็มีความสุขได้ง่าย แต่แค่นั้นไม่
ถูกทั้งหมด แค่นั้นยังไม่พอ อันนั้นดีแล้ว ได้ส่วนหนึ่ง แต่สันโดษที่
ทำให้สุขได้ง่ายด้วยวัตถุนี้ มันทำให้เราไม่เสียเวลา แรงงาน
และความคิด ไปกับการหาสิ่งเสพ

คนที่ไม่สิ้นโทษนี้ ความสุขอยู่กับสิ่งที่ยังไม่ได้ ยังไม่มี และชีวิตอยู่กับการพยายามหาวัตถุสิ่งเสพเข้ามา เวลา แรงงาน ความคิด ไปรวมอยู่ที่นั่นหมดเลย เวลาของชีวิตแต่ละวันๆ หมดไปๆ

พอสิ้นโทษปั๊บ ตัวเองสุขสบายได้ง่าย ก็สงวนเวลา แรงงาน และความคิดที่จะต้องไปพยายามดิ้นรนหาสิ่งเสพนั้นไว้ แล้วก็เอาเวลา แรงงาน และความคิดนั้น ไปทุ่มเทให้กับการสร้างเสริมกุศลธรรม เพื่อสร้างสรรค์สิ่งดีงามด้วยความเพียร มีวิริยะ

ถ้าเป็นกุศลธรรมแล้ว ท่านไม่ให้สิ้นโทษเลย ต้องไม่อ้อม ต้องไม่พอ ต้องทำยิ่งขึ้นไป เพื่อสร้างสรรค์ประโยชน์สุขและความดีงามโดยเอาเวลา แรงงาน และความคิด ที่ได้จากการสิ้นโทษในวัตถุเสพนี้ ไปทุ่มให้แก่ความไม่สิ้นโทษในการสร้างกุศลธรรม นี่คือ สิ้นโทษและไม่สิ้นโทษ สองข้อนั้นเข้าคู่กันแล้ว ก็รับกันหนุนกันดีไปเลย

เพียงแค่ว่า ถ้าคนไทยรู้จักสิ้นโทษในการเสพบริโภค และไม่สิ้นโทษในการสร้างสรรค์สิ่งดีงาม สังคมไทยก็พร้อมจะเดินหน้าธรรมข้ออื่นก็เวียนหน้าเข้ามารับใช้ จะไม่ต้องเป็นเหยื่อใคร และไม่ยาวนานเกินรอ ก็会上เหนือไปนำเขา

พร้อมกันนั้น ด้วยการพัฒนาดคน ที่ถึงขั้นให้สามารถนำการเปลี่ยนแปลงแก่สังคม ก็จะแก้ปัญหาของโลกได้ และนำมาซึ่งความสำเร็จที่แท้จริงของมนุษย์ คือ ชีวิตที่ดีงาม โลกที่ร่มเย็น และสังคมที่มีสันติสุข

เรื่องธรรมที่โยงกันเป็นระบบ และหนุนกันเป็นกระบวนการนี้ พุดไว้เป็นตัวอย่างเท่านี้ก่อน